

WOJCIECH SZYMAŃSKI

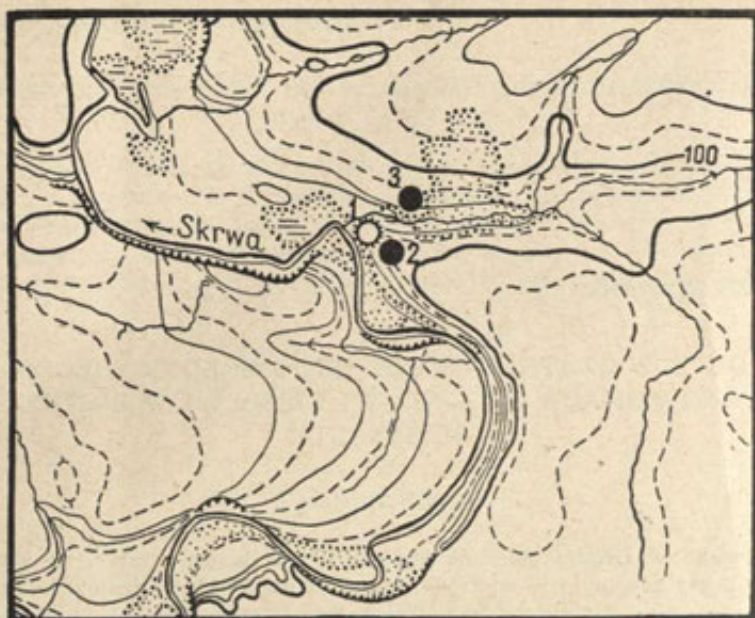
OSADY Z POCZĄTKÓW WCZESNEGO ŚREDNIOWIECZA NA
STANOWISKACH GRODNIA 2 I CIEŚLIN 1 W POWIECIE
SIERPECKIM

GRODNIA, stan. 2

Stanowisko w Grodni położone jest na lewym brzegu Skrwy, na podłużnym wzniesieniu usytuowanym w widłach tej rzeki i niewielkiego strumyka bez nazwy, około 0,5 km na południe od zabudowań PGR-Cieślin (ryc. 1). Wielokulturowa osada przylega bezpośrednio do grodziska z XII/XIII w. (Grodnia, stan. 1), zajmującego koniec cypla, i rozciąga się w przybliżeniu na przestrzeni 12000 m² (ryc. 2)¹. Badania zespołu stanowisk, prowadzone przez Zakład Polskiego Atlasu Archeologicznego IHKM PAN, trwały w 1961 r. od 14 do 28 IX, w 1962 r. od 11 do 31 IX i w 1964 r. od 4 do 25 VIII. Brali w nich udział kolejno, poza autorem sprawozdania, ówcześni studenci Katedry Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego — Sylwia Wierzbicka, Wojciech Twardowski oraz mgr historii Jan Tyszkiewicz. Pierwszy sezon ograniczył się do przeprowadzenia wykopalisk na grodzisku (stan. 1) oraz wykonania sondaży na osadzie, w czasie dwóch następnych badano wyłącznie osady na stanowiskach Grodnia 2 i Cieślin 1.

Łącznie na stanowisku Grodnia 2 na przebadanej przestrzeni ok. 2100 m² odkryto 111 obiektów o różnym charakterze i chronologii. Najstarszy zespół stanowili obiekty lużyckie datowane na IV—V okres epoki brązu. Stwierdzono również rozproszone ślady osadnictwa ze starszego okresu wpływów rzymskich, a przede wszystkim piec wolno stojący o konstrukcji kamiennej. Najliczniej wystąpiły obiekty (66) z późnych faz wczesnego średniowiecza (XI—XIII w.). Obiekty ze starszych faz wczesnego średniowiecza w liczbie 9, stanowiące przedmiot opracowania, rozrzucone były na dużej przestrzeni, skupiając się jednak w części wzniesienia położonej bliżej krawędzi doliny Skrwy. Na większości obszaru nie stwierdzono występowania jednolitej warstwy kulturowej, poszczególne obiekty rysowały się w calcu bezpośrednio po zdjęciu ziemi ornej. W kilku wypadkach obiekty starsze były przykryte młodszymi; często również starsze materiały ceramiczne występowały na wtórnym złożu (ryc. 3).

¹ W. Szymański, *Piec z okresu rzymskiego na stanowisku 2 w miejscowości Grodnia 1, pow. Sierpc*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 32: 1966 z. 1—2, s. 240—241. Krótkie sprawozdanie ogólne zob.: W. Szymański, *Badania na stanowiskach Grodnia 1 i 2 oraz Cieślin w powiecie sierpeckim w latach 1961, 1962 i 1964*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 20: 1969, s. 319—330.

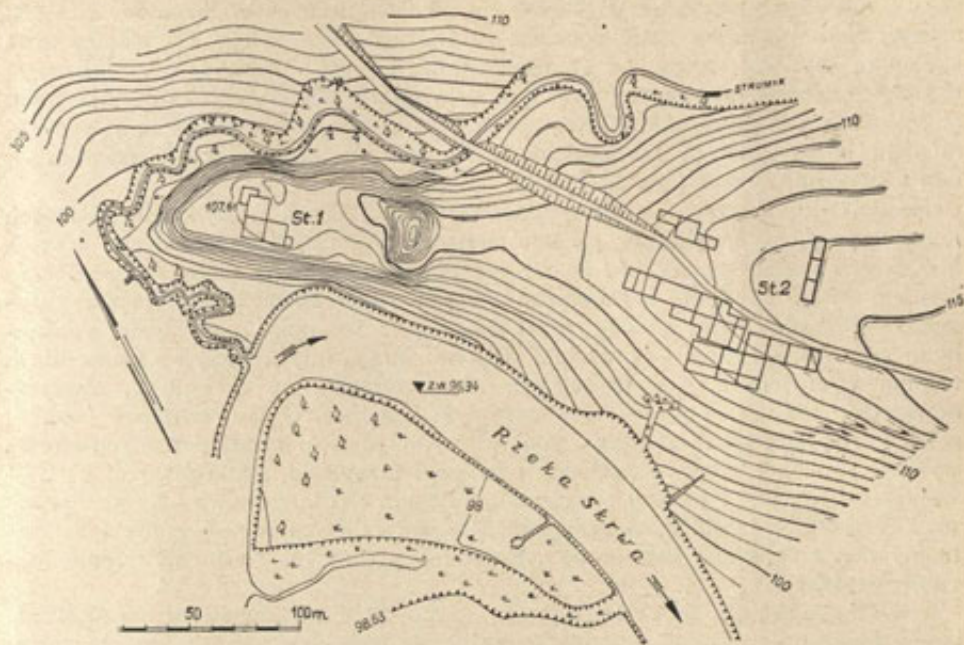
Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk w Grodnia i Cieślinie w pow. Sierpc:

1 — Grodnia, stan. 1; 2 — Grodnia, stan. 2; 3 — Cieślin, stan. 1 (skala 1 : 25 000)

Rys. M. Brzeska

Publikacja obejmuje całość materiałów zaliczonych do starszych faz wczesnego średniowiecza, a więc zarówno zawartość wydzielonych obiektów, jak też odkryte w warstwie ziemi ornej czy wyselekcjonowane spośród później datowanych zespołów. Ze względu na stale niezadowalający stan znajomości źródeł z omawianego okresu starano się zaprezentować je możliwie wszechstronnie. Ogromną większość stanowią fragmenty naczyń. W wyniku wstępnej analizy wyselekcjonowano z nich mało charakterystyczne fragmenty brzuśców, które przedstawiono jedynie liczbowo. Natomiast pozostałe, podzielone w miarę możliwości na odrębne naczynia, przedstawiono w części tekstowej i tabelarycznej w dwu grupach. Pierwsza obejmuje ceramikę ręcznej grubej roboty, druga — lepszą jakościowo, najprawdopodobniej obtaczaną na krawędzi. Ponieważ nie zawsze można było z pełną odpowiedzialnością stwierdzić, czy starannie wykonane naczynia z poziomymi ciągami na krawędzi zostały obtoczone, czy też dobrze wygładzone bez użycia koła, zrezygnowano tym razem ze stosowania terminu „ceramika obtaczana”. Część tekstowa podaje podstawowe cechy formalne całego zespołu ceramiki wydzielonej. Tabele natomiast zawierają głównie cechy techniczne fragmentów pochodzących z omawianych obiektów. Zrezygnowano w nich z takich pozycji, jak barwa i grubość ścianek, ze względu na stwierdzone w wielu wypadkach znaczne wahnięcia w tej dziedzinie w obrębie jednych i tych samych naczyń².

² Przyjęto tu z pewnymi modyfikacjami system zastosowany przy opracowywaniu zespołu osadniczego w Szeligach, pow. Płock. Zob. W. Szymański,

Ryc. 2. Topografia stanowisk Grodnia 1, 2. Wg planu sytuacyjno-wysokościowego J. Fellmanna

Rys. B. Kowalczyk

MATERIAŁY

Warstwa I (ziemia orna)

W warstwie miąższości 25–30 cm znaleziono, obok stosunkowo niezbyt licznych fragmentów ceramiki lużyckiej (określanej: „starożytna”) oraz wczesno-średniowiecznej z późniejszych faz tego okresu, również ceramikę z początków wczesnego średniowiecza.

Ceramika pierwszej grupy — 6 fragmentów naczyń o krawędziach lekko wychylonych, skośnie ściętych lub zaokrąglonych, w tym 1 o słabo wydętym, jajowatym brzuścu, średnica wylewu 16 cm, 1 z wysoko umieszczonym dwustożkowatym załomem brzuśca, 1 od naczynia o ściankach rozchylnych na zewnątrz. Fragment talerza o krawędzi ściętej, zaokrąglonej (ryc. 4a–h).

Ceramika drugiej grupy — 6 fragmentów brzegów o krawędziach lekko wychylonych, w tym 1 średn. wylewu 12 cm, 1 z wysoko umieszczonym, podkreślonym załomem. Fragment zdobiony bruzdami poziomymi wykonanymi rylcem (ryc. 4i–l). 70 fragmentów mało charakterystycznych.

Warstwa II

Na arach XXIV, XXVII, XXXV, w pobliżu wału grodziska (Grodnia, stan. 1), stwierdzono na przestrzeni około 75 m² płat jednolitej, średnio zhumusowanej warstwy kulturowej, wypełniającej rozległe zagłębienie w calcu, osią-

Szeligi pod Płockiem na początku wczesnego średniowiecza. Zespół osadniczy z VI–VII w., Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, s. 13, 14 i n.

gający miejscami miąższość do 20—30 cm. Pośród licznych fragmentów ceramiki odkrytych tu niewielka część pochodzi ze starszych faz wczesnego średniowiecza. Ceramika pierwszej grupy — 11 fragmentów naczyń o krawędziach lekko wychylonych, zaokrąglonych, w tym 2 o jajowatych, słabo wypukłych brzuścach z wysoko umieszczoną największą wydatością. 6 fragmentów zdobionych ornamentem bruzd falistych lub poziomych wykonanych grzebieniem. 7 fragmentów den z częściami ścianek (ryc. 5a, b, f, g).

Ceramika drugiej grupy — 18 fragmentów górnej części naczyń o krawędziach lekko wychylonych, głównie skośnie ściętych, rzadziej zaokrąglonych, w tym 2 z naczyń o średnicy wylewu 16—17 cm, mniejsze zdobione nieregularnym ornamentem bruzd falistych, wykonanym rylcem, jeden zdobiony tuż poniżej krawędzi wiązkami bruzd pionowych, podzielonych bruzdami poziomymi wykonanymi grzebieniem; drugi — bruzdami falistymi. Fragmenty 2 naczyń o krawędziach średnio wychylonych, skośnie ściętych lub zaokrąglonych, wydatnych, dwustożkowatych brzuścach z wysoko umieszczonym załomem, w tym zdobiony powyżej załomu 2 pasami bruzd falistych, podkreślonymi pasmem bruzd poziomych (średn. wylewu 18 cm), i drugi — zdobiony odciskami grzebienia, podkreślonymi na największej wydatości i poniżej bruzdami poziomymi (średn. wylewu 15 cm). Ponadto 5 fragmentów zdobionych ornamentem bruzd falistych lub poziomych, 2 fragmenty den z częściami ścianek (ryc. 5c—e, h—o), oraz 101 fragmentów mało charakterystycznych.

W 31 jamach późniejszych, z XI—XIII w., znaleziono na wtórnym złożu fragmenty ceramiki całkowicie ręcznie lepionej (ryc. 6a—e) lub obtoczonej na krawędziach (ryc. 6f—u, ryc. 7), analogicznej do opisanej poprzednio (obiekty: 2, 3, 11, 14, 22, 25, 27, 30—32, 43, 48, 49, 56, 60—62, 64, 70, 71, 77, 79, 82, 85, 86, 89, 91, 95, 99, 106, 107).

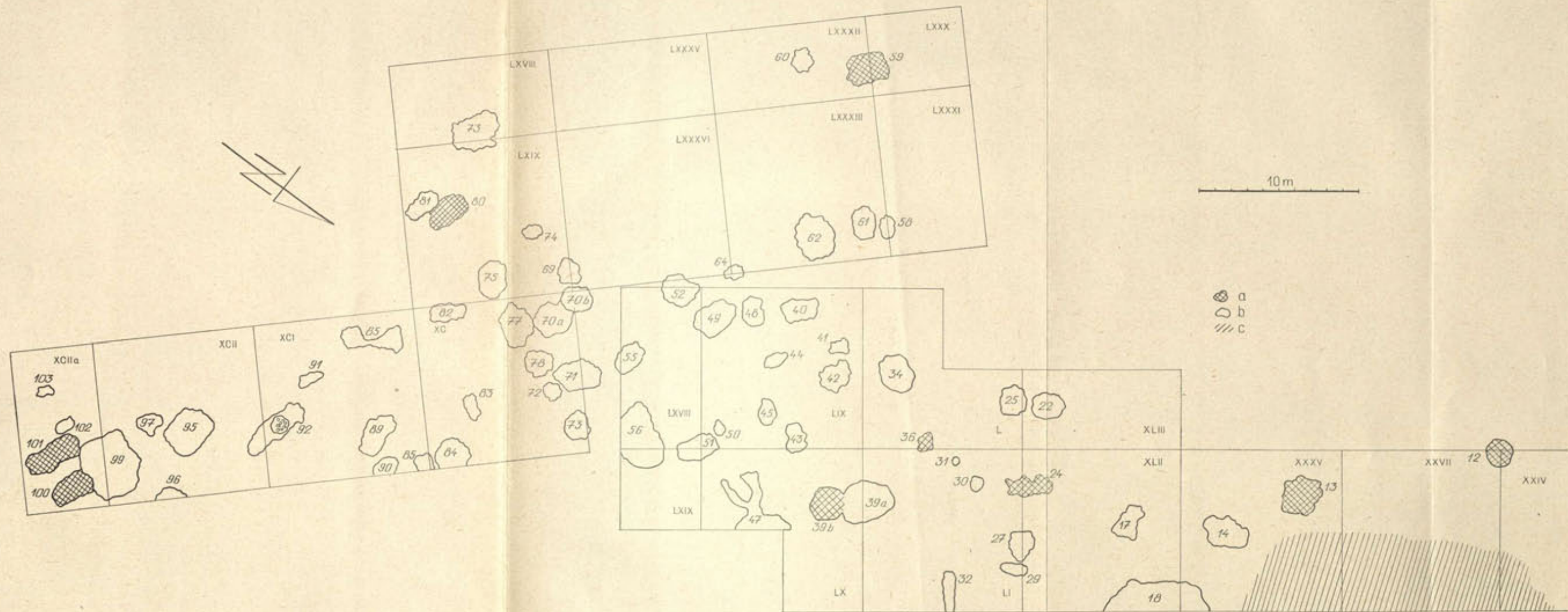
Ceramika pierwszej grupy — obiekt 27 — fragment górnej części dna niskiego garnka o krawędzi lekko wychylonej, zaokrąglonej, brzuścu słabo wypukłym, z wysoko umieszczonym, zaokrąglonym załomem; średn. wylewu 16 cm, dna 8 cm, wys. 12,5 (ryc. 6a); obiekty 48, 56, 64, 95 — 4 fragmenty naczyń o krawędziach lekko wychylonych, zaokrąglonych, wypukłych brzuścach; o średn. wylewu 13 cm (ob. 95) i 15 cm (ob. 64) (ryc. 6b—e).

Ceramika drugiej grupy — obiekt 99 — fragment niskiego naczynia o krawędzi średnio wychylonej, zaokrąglonej, szyjce wyodrębnionej, brzuścu w przybliżeniu dwustożkowatym z zaokrąglonym załomem; średn. wylewu 22 cm, dna przypuszczalnie 9 cm, wys. prawdopodobnie 16,5 cm (ryc. 6s); obiekt 71 — 3 fragmenty naczyń o krawędziach lekko lub średnio wychylonych, skośnie ściętych; średn. wylewów 14,17 cm (ob. 71); i 12 cm (ob. 99) (ryc. 6t, u; także 7a); obiekt 77 — fragment naczynia o krawędzi lekko wychylonej, zaokrąglonej, wydatnym brzuścu, zdobiony ornamentem bruzd poziomych i falistych, uzupełniony skośnymi kreskami (ryc. 7m).

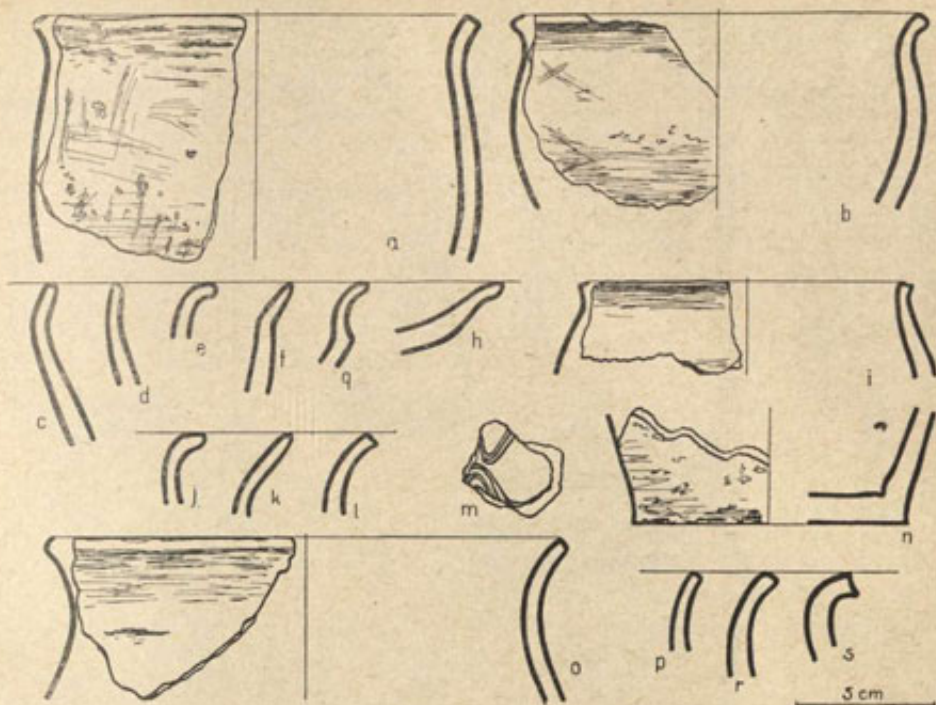
Obiekty ze starszych faz wczesnego średniowiecza

Obiekt 12. Ar XXIV/XXVIII. Na głębokości 35 cm odkryto jego okrągły w przybliżeniu zarys, o średnicy ok. 150 cm, zagłębiony w ziemię do 40 cm. Dno płaskie. Wypełnisko szarobrazowe. Nad dnem skupisko kilku dużych kamieni polnych oraz fragmentów ceramiki (ryc. 8a, b).

Ceramika pierwszej grupy — fragment dużego naczynia o krawędzi lekko wychylonej, płasko ściętej i zaokrąglonej, z zagłębieniem od góry; Średn. wylewu

Ryc. 3. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Plan rozmieszczenia odkrytych obiektów wczesnośredniowiecznych: a — obiekty ze starszych faz wczesnego średniowiecza; b — obiekty z młodszych faz wczesnego średniowiecza; c — zagłębienia wypełnione jednolitą warstwą kulturową

Ryc. 4. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Fragmenty naczyń z ziemi ornej (a—l), i z ob. 13 (m—s)

28 cm. 3 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych, w tym jeden średn. 14 cm (ryc. 9a—d).

Ceramika drugiej grupy — 2 fragmenty, w tym jeden o krawędzi prawie prostej, gzymsowato pogrubionej i zaokrąglonej, średn. wylewu 20 cm. 2 fragmenty den z częścią ścianek, średn. 11,5 i 13,5 cm; w większym zagłębieniu owalne o wymiarach 2 × 2,5 cm, w mniejszym bezkształtny ślad wypukły 2,5 × 3 cm oraz fragment obrzeżenia otworu w ściance na wysokości 3,4 cm od spodu (ryc. 9e—h).

26 fragmentów mało charakterystycznych.

3 fragmenty ceramiki starożytnej.

Obiekt 13. Ar XXV. Na głębokości 30 cm odkryto owalny w przybliżeniu zarys jamy o wymiarach 160 × 200 cm, zagłębionej w ziemię do 25 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia ciemna z kilkoma nieregularnie rozrzuconymi kamieniami średnich rozmiarów (ryc. 3c, d).

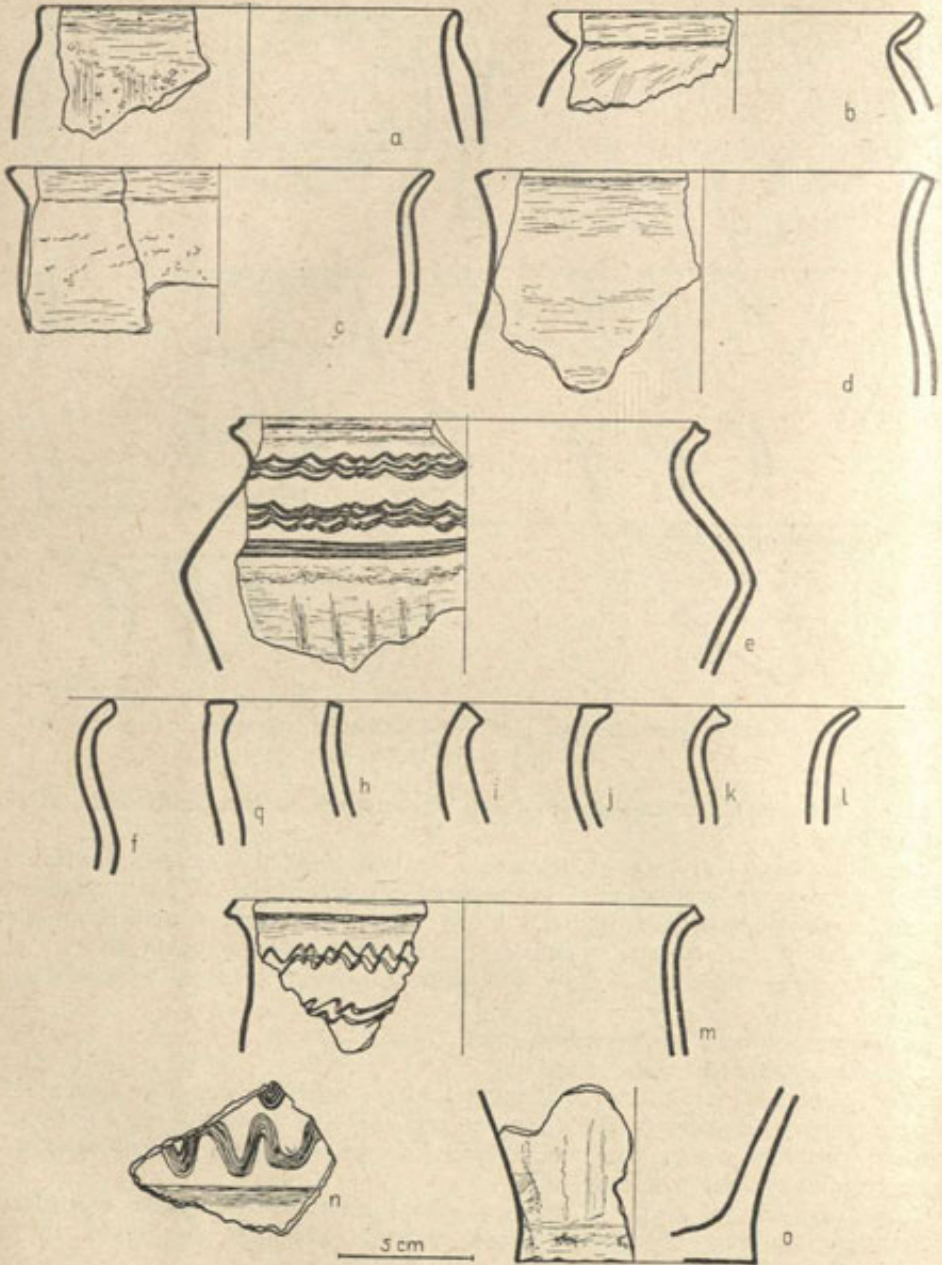
Ceramika pierwszej grupy — fragment górnej części naczynia lekko wychylony. Fragment zdobiony ornamentem bruzd falistych. Fragment dna średn. 10 cm (ryc. 4 m, n, p).

Ceramika drugiej grupy — 3 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych, skośnie ściętych lub zaokrąglonych, w tym 1 średn. wylewu 19 cm (ryc. 4o, r, s).

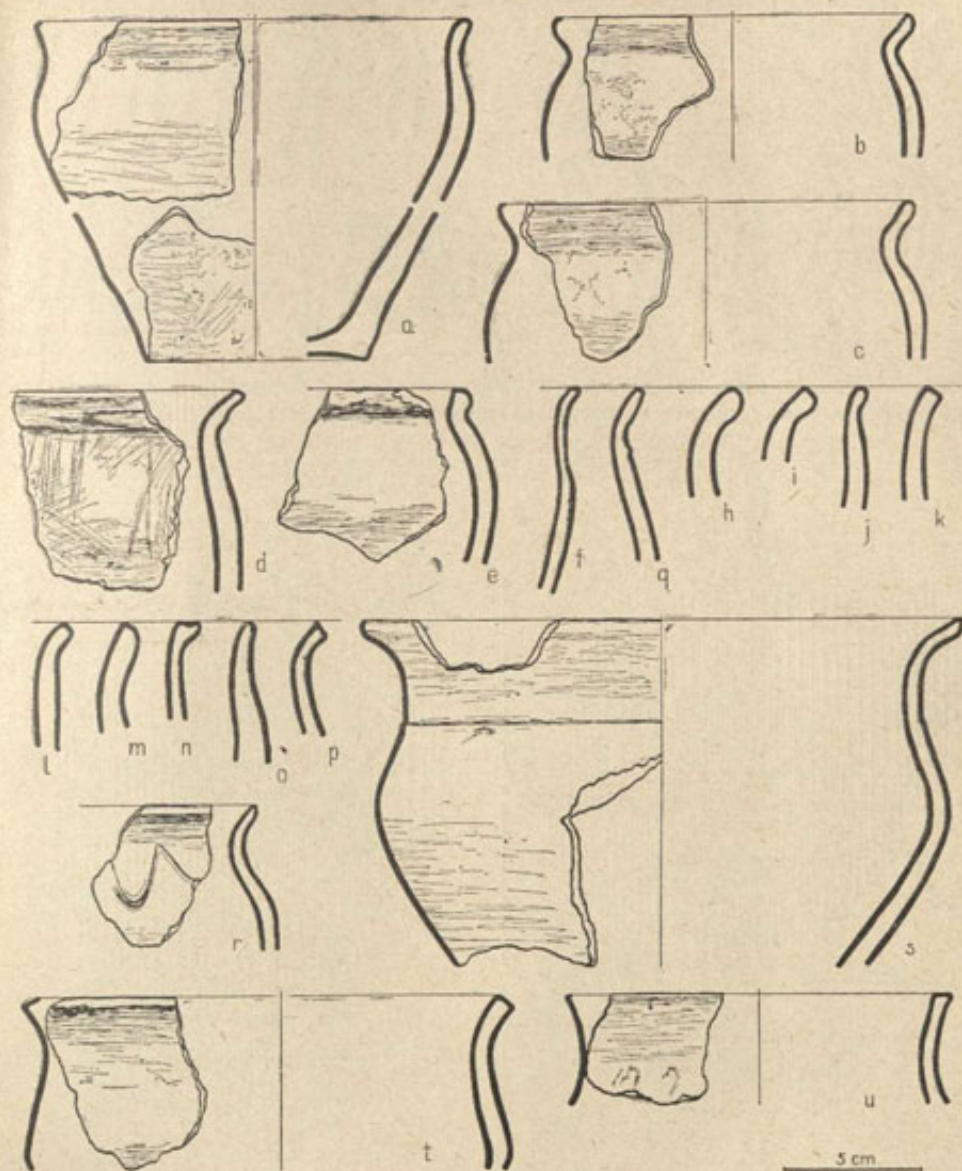
27 fragmentów mało charakterystycznych.

Fragment prażnicy, grub. 1 cm.

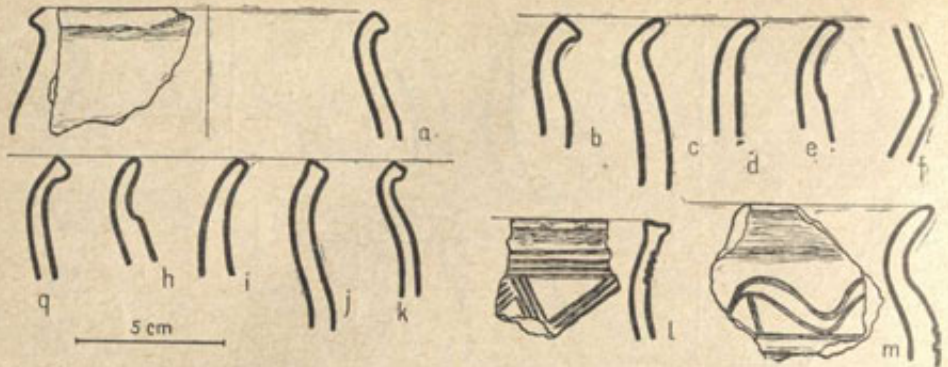
5 fragmentów starożytnych.

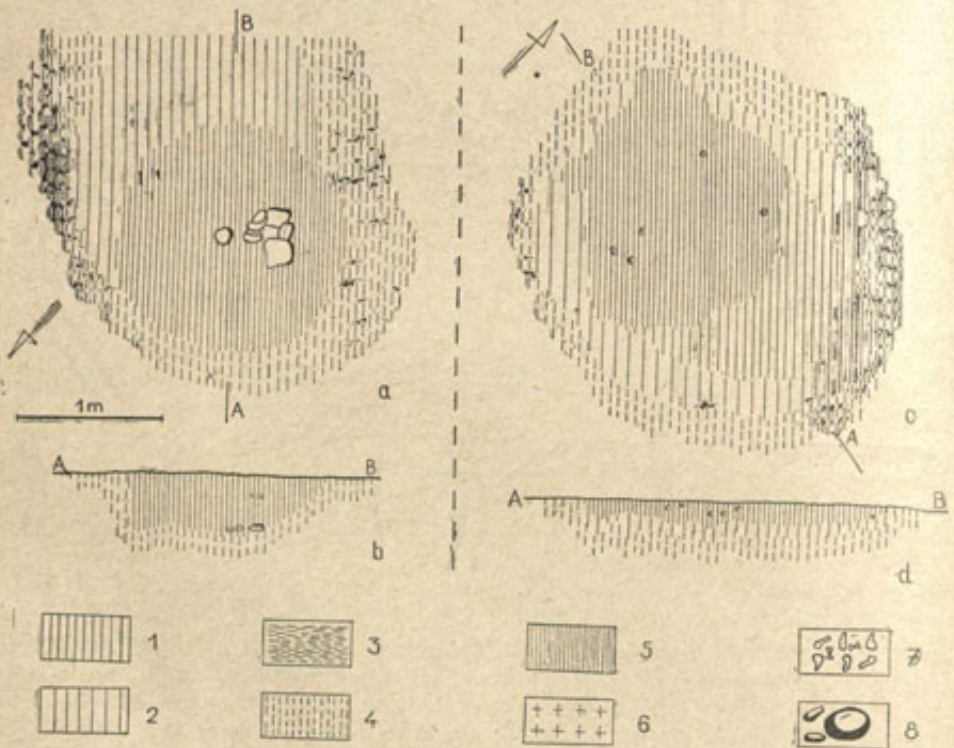
Ryc. 5. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Warstwa II. Fragmenty naczyń

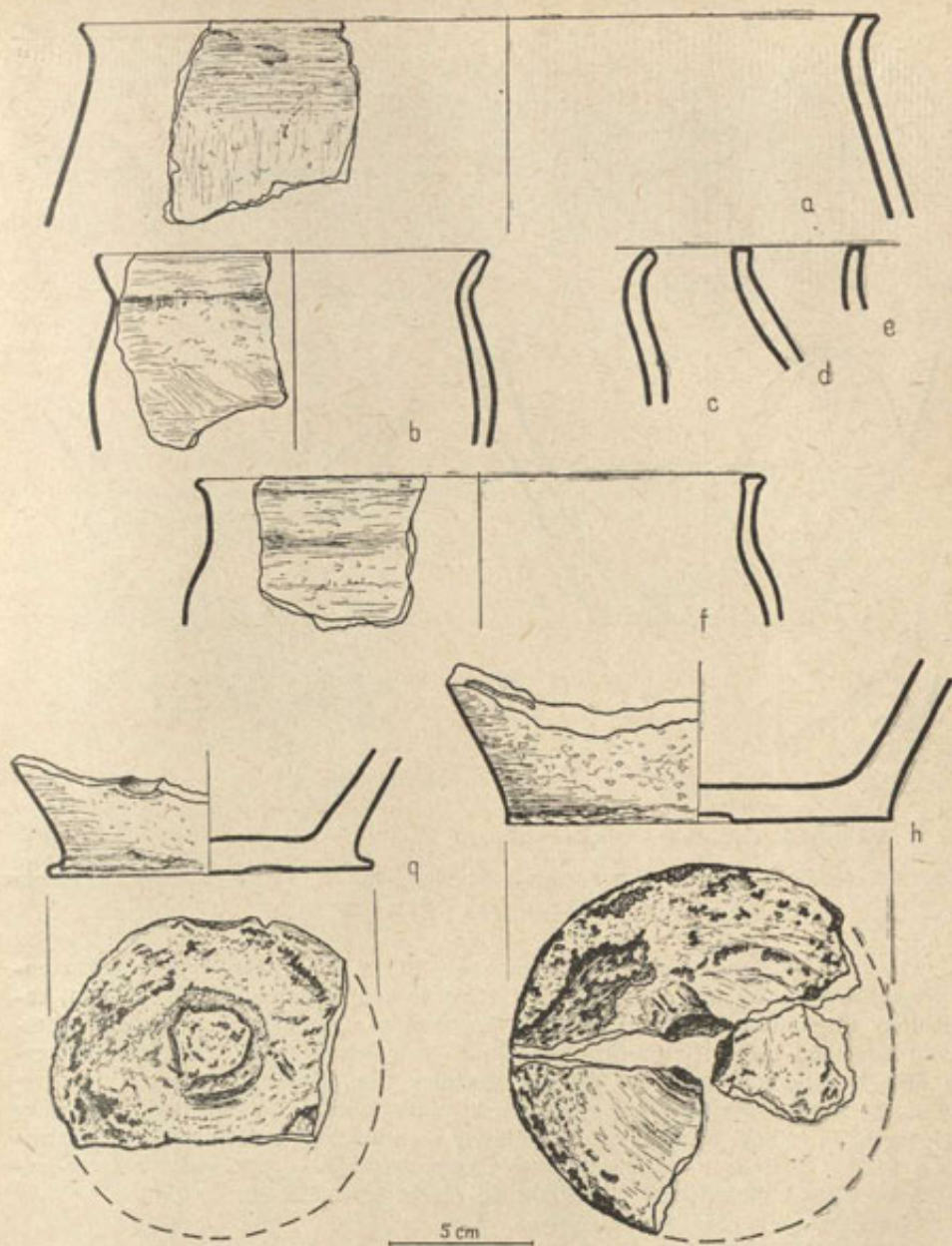
Ryc. 6. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Fragmenty naczyń ze starszych faz wczesnego średniowiecza, odkryte w obiektach późniejszych: ob. 11 (h, i); ob. 14 (g); ob. 27 (a, m); ob. 48 (d); ob. 49 (f); ob. 56 (e); ob. 61 (n, o); ob. 64 (b); ob. 71 (t, u); ob. 79 (r); ob. 85 (l); ob. 95 (s); ob. 99 (j, k, p, s)

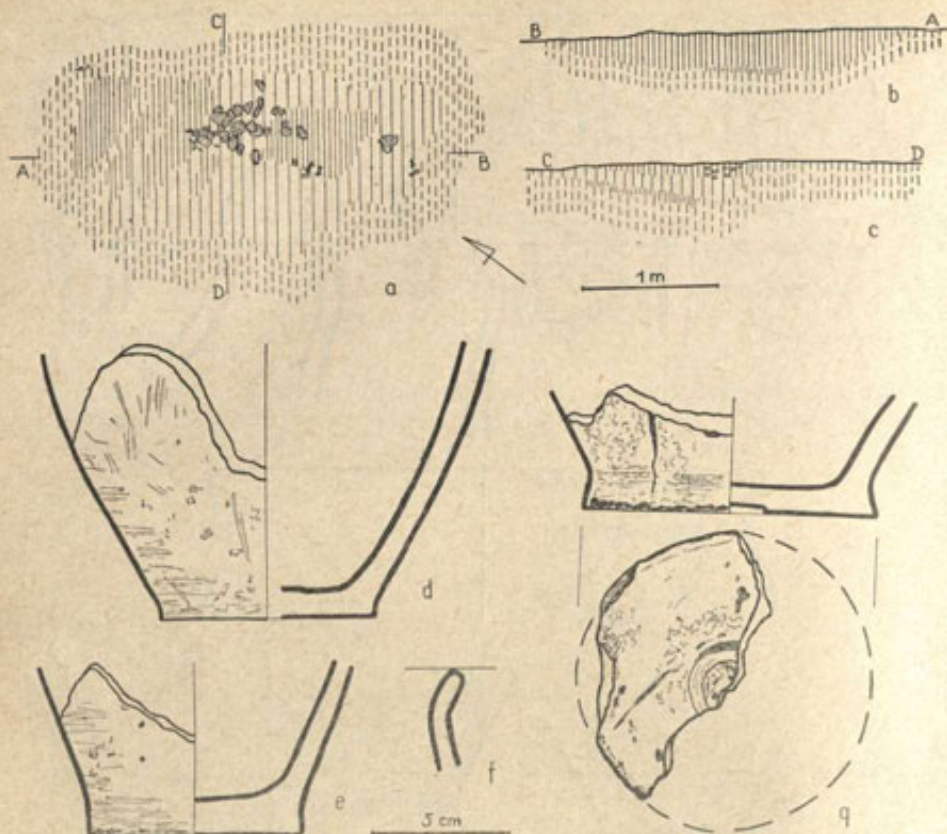
Ryc. 7. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Fragmentsy naczyń ze starszych faz wczesnego średniowiecza, odkryte w obiektach późniejszych: ob. 11 (c, d); ob. 30 (j); ob. 56 (k, l); ob. 71 (i); ob. 77 (m); ob. 79 (g, h); ob. 89 (l); ob. 99 (a, e, f)

Ryc. 8. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Plany i profile ob. 12 (a, b) i ob. 13 (c, d): 1 — ziemia średnio zhumusowana; 2 — ziemia lekko zhumusowana; 3 — polepa i fragmenty prawnic; 4 — calec; 5 — ziemia silnie zhumusowana; 6 — węgle; 7 — kości zwierzęce; 8 — kamienie

Ryc. 9. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2, ob. 12. Fragmenty naczyń

Fyc. 10. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2, ob. 24. Plan i profile (a—c) (objaśnienia symboli jak pod ryc. 8) oraz fragmenty naczyń (d—g)

Obiekt 24. Ar. XLII/LI. Na głębokości 30 cm od powierzchni odkryto podłużny nieregularny zarys obiektu o wymiarach maksymalnie 120×270 cm, zagłębiony nieckowato na 30 cm w całość. Wypełnisko stanowiła szara ziemia z licznymi wrętami słabo zhumusowanego piasku calcowego. W centrum jamy odkryto duże skupienie fragmentów ścianek prażnicy (ryc. 10a—c).

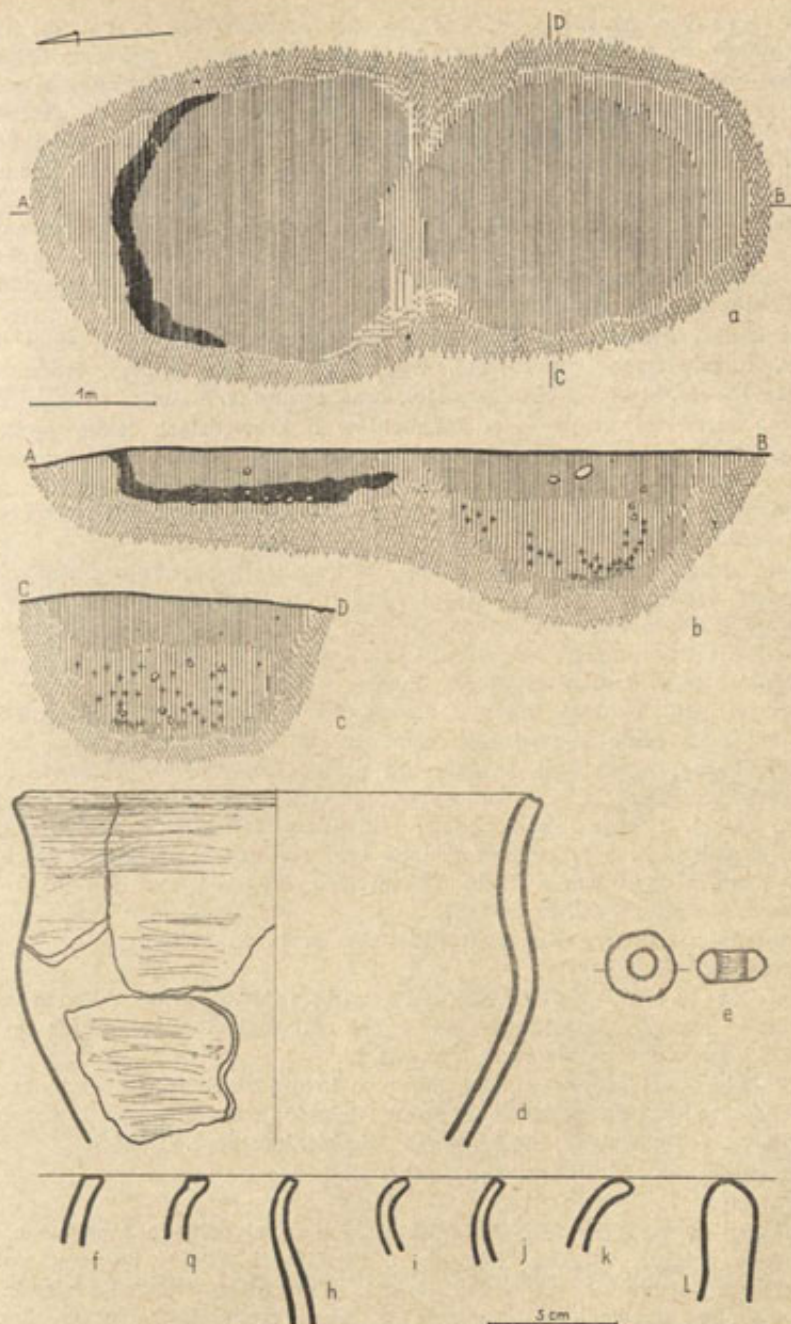
Ceramika pierwszej grupy — fragment o krawędzi skośnie ściętej. Dwa fragmenty den z częścią ścianki o średn. 8 cm, mniejszy — z powłoką spalenizny po obu stronach ścianki i śladami zagładzania od spodu, większy — z częściowo zagładzanymi odciskami piaszczystej domieszki od spodu (ryc. 10d—f).

7 fragmentów mało charakterystycznych.

58 fragmentów prażnicy, grub. do 1,3 cm, w tym 3 z brzegu.

Obiekt 36. Ar L. Na głębokości 30 cm odkryto niewielki, w przybliżeniu owalny zarys jamy o wymiarach 100×130 cm, zagłębionej w ziemię na 15 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia brązowoszara.

Ceramika drugiej grupy — fragment dna z częścią ścianki silnie wychylonej na zewnątrz, średn. 11,4 cm, od spodu okrągłe zagłębienie oraz ślady piaszczystej podsypki, miejscami zagładzanej (ryc. 10g).

Ryc. 11. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Z ob. 39a — plan i profile (a—c) (objaśnienie symboli jak pod ryc. 8); z ob. 39b — przezłik gliniany (e) oraz fragmenty naczyń (d, f—l)

Obiekt 39b. Ar LX. Obiekt nr 39a, datowany na XI w., dotyczył krawędzią do owalnego w przybliżeniu zarysu, o średn. ok. 200 × 250 cm, zagłębionego w całość miskowato do 115 cm. Wypełnisko części środkowej stanowiła szara ziemia o sypkiej konsystencji z minimalną zawartością nieregularnie rozrzuconych drobnych węgielków. Warstwę górną (ca 55 cm) i spodnią miąższości do 10 cm stanowiła ziemia o ciemniejszym zabarwieniu. Około 6—8 cm nad dnem zalegał płat zbitej surowej gliny o wymiarach ok. 60 × 90 cm, grub. 2 cm. Pomiedzy obiektami 39a i 39b odkryto ślady po dwóch słupach, o średn. ok. 40 cm, zagłębione w całość do 100 cm (I, II). W górnej części jamy nr II odkryto drobne fragmenty zbutwiałego nadpalonego drewna. Słupy trudno wiązać bezspornie z któryś z obiektów (ryc. 11a—c).

Na zawartość składały się — przęślik gliniany pierścieniowaty, lekko niesymetryczny, o powierzchni nierównej, wygładzanej, szarobrazowej, średn. 2,8 cm, otwór 1—1,3 cm, wys. 1,3 cm (ryc. 11e), oraz ceramika.

Ceramika pierwszej grupy — 9 fragmentów o krawędziach lekko wychylonych, zaokrąglonych, w tym 1 zdobiony ornamentem bruzd poziomych, 1 fragment zdobiony bruzdami falistymi, 1 krzyżującymi się skośnymi, obrzeżonymi poziomymi. 6 fragmentów den z częścią ścianek średn. 8—12 cm, niektóre ze śladami piaszczystej podsypki (ryc. 12a—j, 1n).

Ceramika drugiej grupy — zachowane w większej części (bez dna) naczynie o krawędzi lekko wychylonej, skośnie ściętej, brzuścu dosyć wypukłym, z wysoko umieszczonym załomem, średn. wylewu 22 cm, wys. przypuszczalnie 21 cm, w górnej części ornament bruzd falistych, pod nimi bruzd poziomych, schodzących poniżej największej wydętości. Fragment naczynia o krawędzi wydłużonej, lekko wychylonej, skośnie ściętej i zaokrąglonej (z zagłębieniem), brzuścu lekko wypukłym z wyraźnie zaznaczonym załomem. 12 fragmentów o krawędziach lekko wychylonych, przeważnie skośnie lub płasko ściętych, zaokrąglonych, w tym 1 zdobiony wiązkami bruzd pionowych oraz bruzdami poziomymi, 1 z naczynia o średn. 14 cm. 2 fragmenty zdobione, 1 bruzdami falistymi, 1 poziomymi, wykonanymi grzebieniem. 2 fragmenty den, w tym 1 z częściowo zachowanym okrągłym, wypukłym odciskiem o średn. 2,5 cm (ryc. 11d, f—l; ryc. 12k—m).

52 fragmenty mało charakterystyczne.

15 fragmentów prążnicy, m.in. krawędzi i dna grub. do 2 cm.

18 fragmentów starożytnych.

Obiekt 59. Ar LXXIX/LXXX. Po zdjęciu ziemi ornej odkryto podłużny nieregularny zarys, o wymiarach 180 × 270 cm, zagłębiony w ziemię do 18 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia szara (ryc. 13a, b).

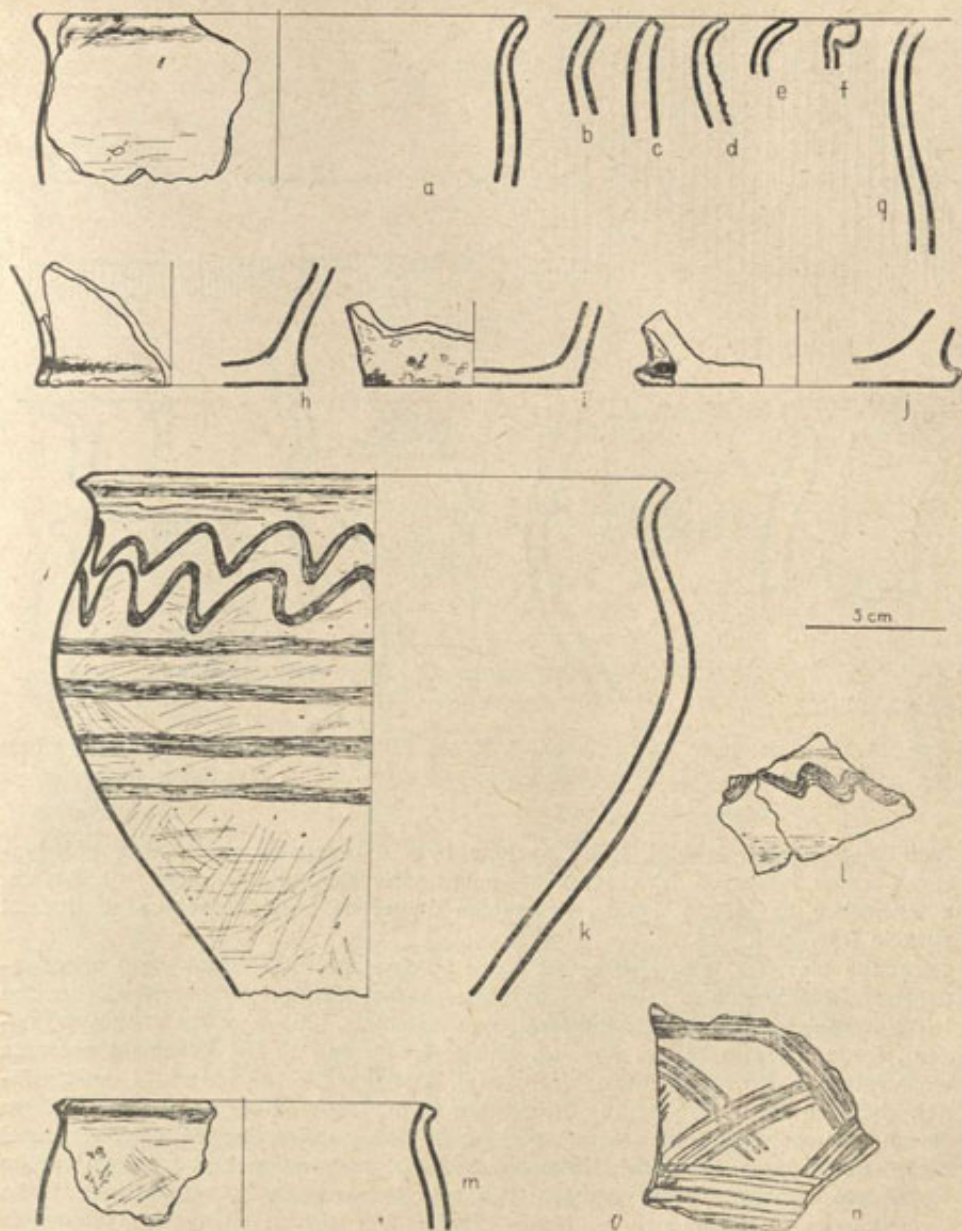
Ceramika pierwszej grupy — 2 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych, jajowato zaokrąglonych brzuścach. Fragment zdobiony ornamentem bruzd falistych i poziomych równoległych, wykonanych grzebieniem (ryc. 13c—e).

21 fragmentów mało charakterystycznych.

Fragment polepy.

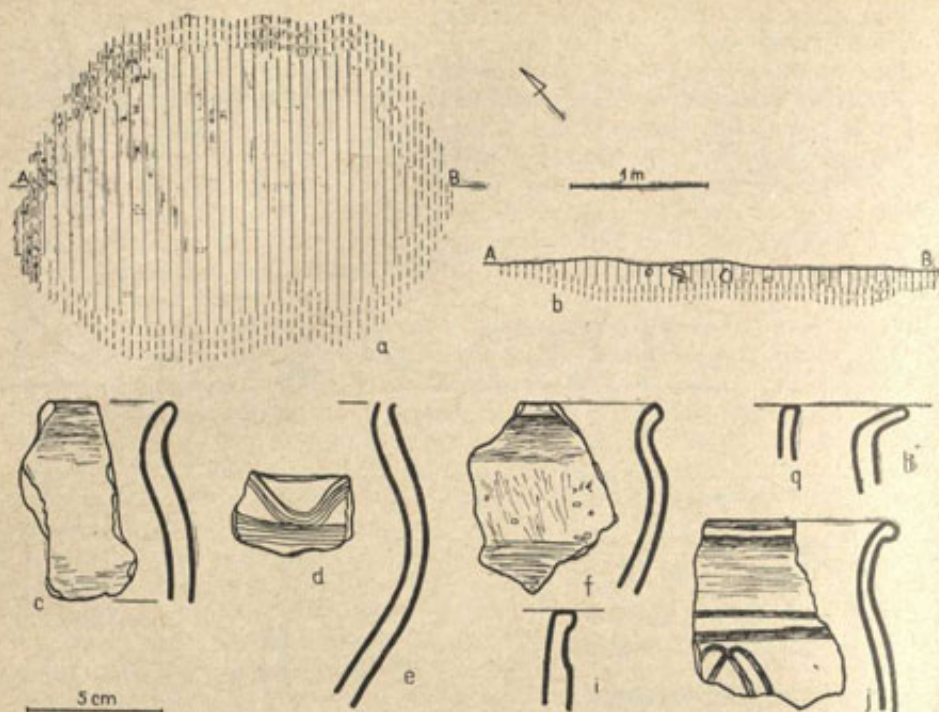
Obiekt 80. Ar LXXXIX. Po zdjęciu ziemi ornej odkryto 2 podłużne, łączące się ze sobą objekty. Większy (ob. 80), o wymiarach 150 × 260 cm, zagłębiony rynnowato w ziemię do głębokości 50 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia intensywnie ciemna, przewęglona, zwłaszcza w części spodniej. Około 10—12 cm nad dnem liczne płaskie kamienie ze śladami działania ognia (ryc. 14a—c).

Na głębokości 14 cm od powierzchni jamy dobrze zachowany żelazny grot strzały z zadziarami, dł. 7,5 cm, średn. tulei 1,7 cm (ryc. 14 l). Na głębokości 80 cm od powierzchni częściowo zachowany jednostronny, trzyczęściowy grzebień ro-

Ryc. 12. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2, ob. 39b. Fragmenty naczyń

gowy; dł. zachowanej części ok. 12 cm, szer. całości 3,7 cm, w tym okładziny 1,7 cm; wypukła okładzina zdobiona była, z wyjątkiem części środkowej, ornamentem wycinanych skośnych żłobków, po jednej stronie stykających do siebie pod kątem, po drugiej wypełniających pola stykających się ze sobą trójkątów; między dwiema okładzinami znajdował się szereg płytek, dł. ok. 2,3 cm, z wyciętymi okrąg-

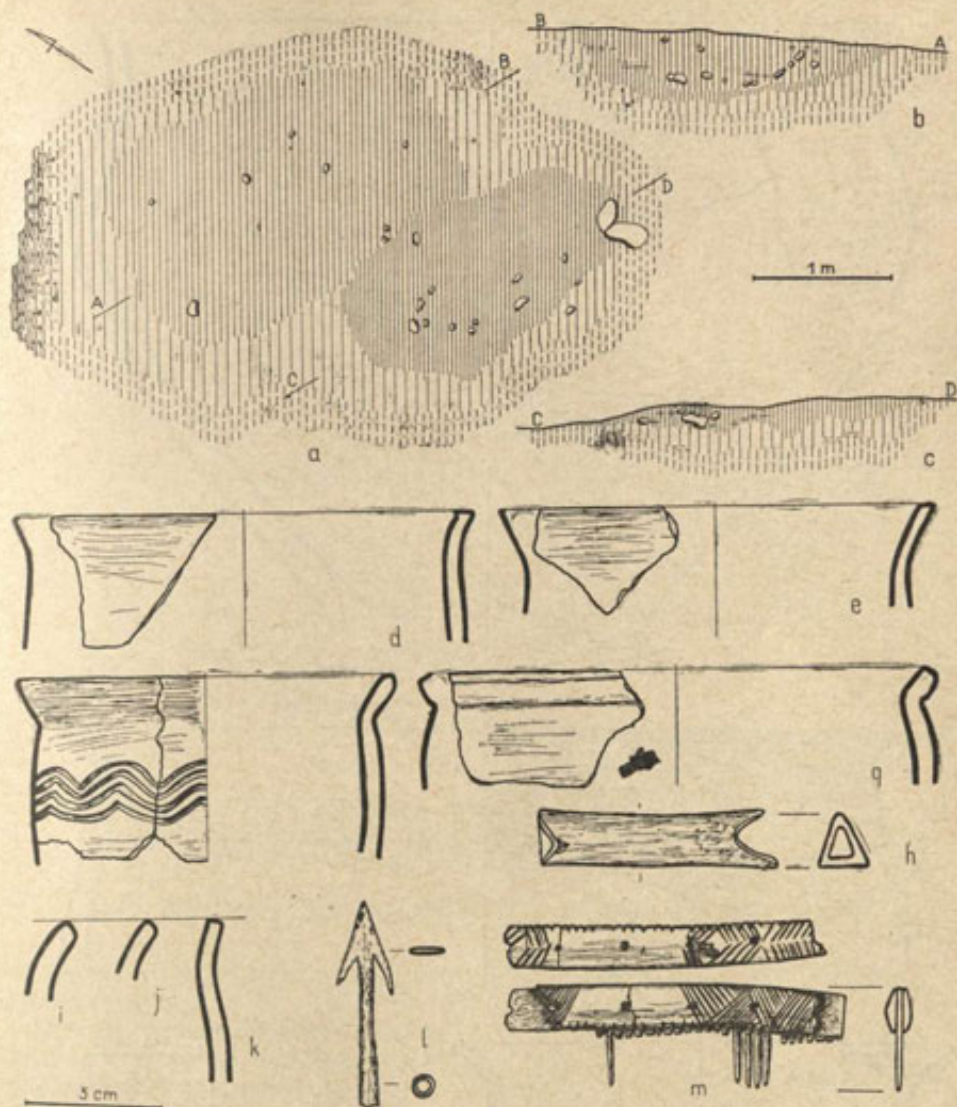

Ryc. 13. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Z ob. 59 — plan i profile (a, b) (symbole jak pod ryc. 8) oraz fragmenty naczyń (c—e); z ob. 101 — fragmenty naczyń (f—j)

lymi w przekroju zębami, które spójone były z okładziną za pomocą pojedynczych nitów żelaznych (ryc. 14m). Fragment zwierzęcej długiej kości, dł. 8,3 cm, z wycięciem na jednym końcu, tworzącym dwuzębną część pracującą, ze śladami zużycia (ryc. 14h).

Ceramika pierwszej grupy — części górne i dolne naczynia wazowatego o krawędzi wydłużonej, bardzo lekko wychylonej, płasko ściętej i zaokrąglonej, brzuścu lekko wypukłym z wysoko umieszczonym załomem, dno z zaznaczonym występem, średn. wylewu 28 cm, wys. ok. 23 cm, średn. dna 12 cm. Fragment naczynia wazowatego o krawędzi lekko wychylonej, gzymosowato pogrubionej i zaokrąglonej, brzuścu w przybliżeniu dwustożkowatym, zaokrąglonym, średn. wylewu 28 cm, ornament głębokich bruzd poziomych wykonany rylcem. Fragment górnej części naczynia o krawędzi lekko wychylonej, zaokrąglonej, jajowatym, lekko wypukłym brzuścu, średn. wylewu 17,5 cm. 2 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych. 2 fragmenty zdobione ornamentem bruzd falistych wykonanych grzebieniem. Fragment dna z częścią ścianki, średn. 11 cm (ryc. 15).

Ceramika drugiej grupy — 5 fragmentów o krawędziach lekko wychylonych, płasko lub ukośnie ściętych, zaokrąglonych, średn. wylewu 14—19 cm, w tym 1 z krawędzią wyraźnie wyodrębnioną, brzuścem słabo wypukłym, pokrytym w górnej części wyraźnym ornamentem bruzd falistych, wykonanych grzebieniem. Fragment zdobiony bruzdami poziomymi wykonanymi grzebieniem (ryc. 14d—g, i—k). 79 fragmentów mało charakterystycznych.

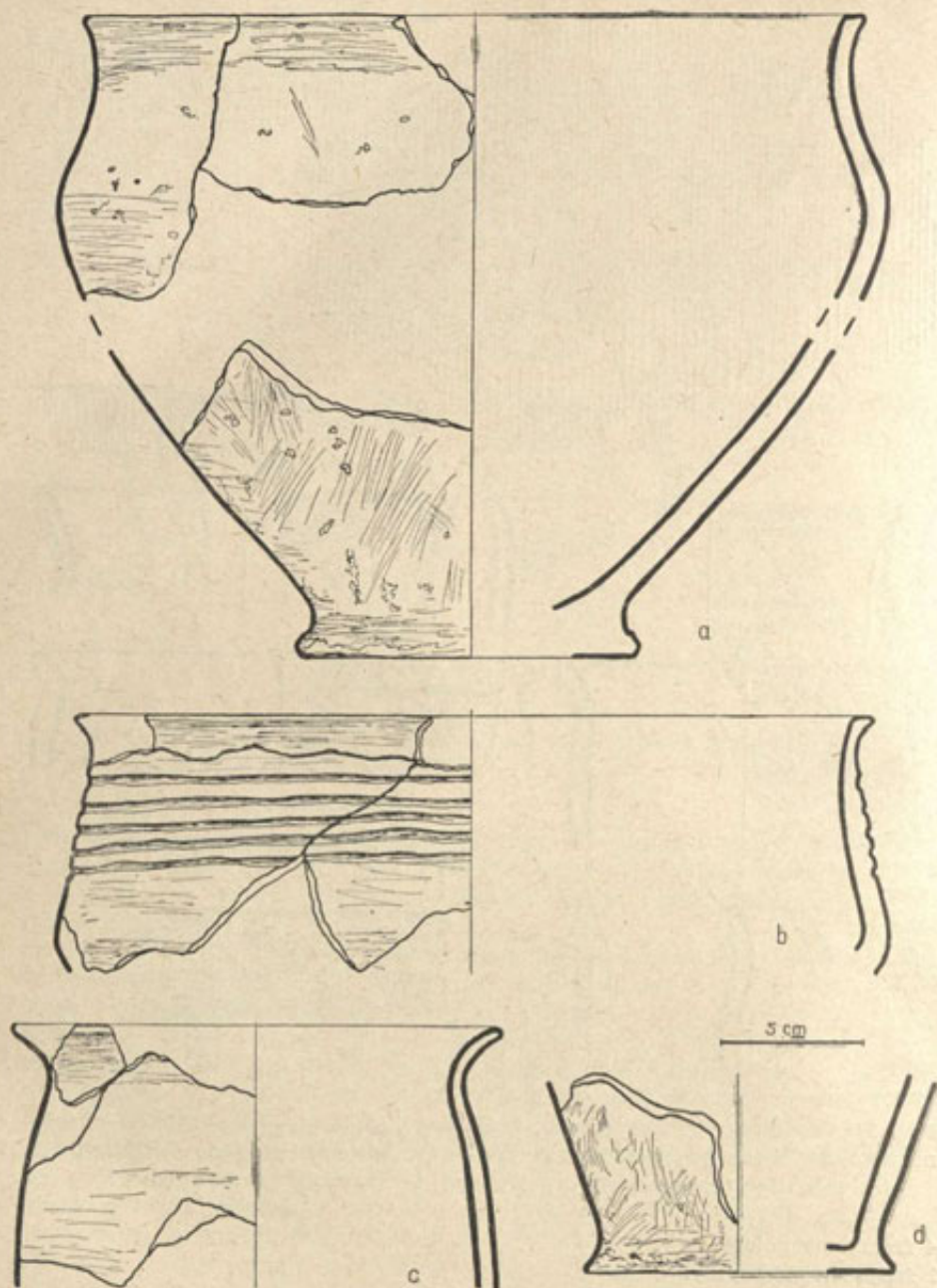
Ryc. 14. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Z ob. 80, 81 — plany i profile (a—c) (objaśnienie symboli jak pod ryc. 8); z ob. 80 — narzędzie (?) kościane (h); żelazny grot strzały (l); grzebień rogowy (m) i fragmenty naczyń (d—k)

4 fragmenty polepy.

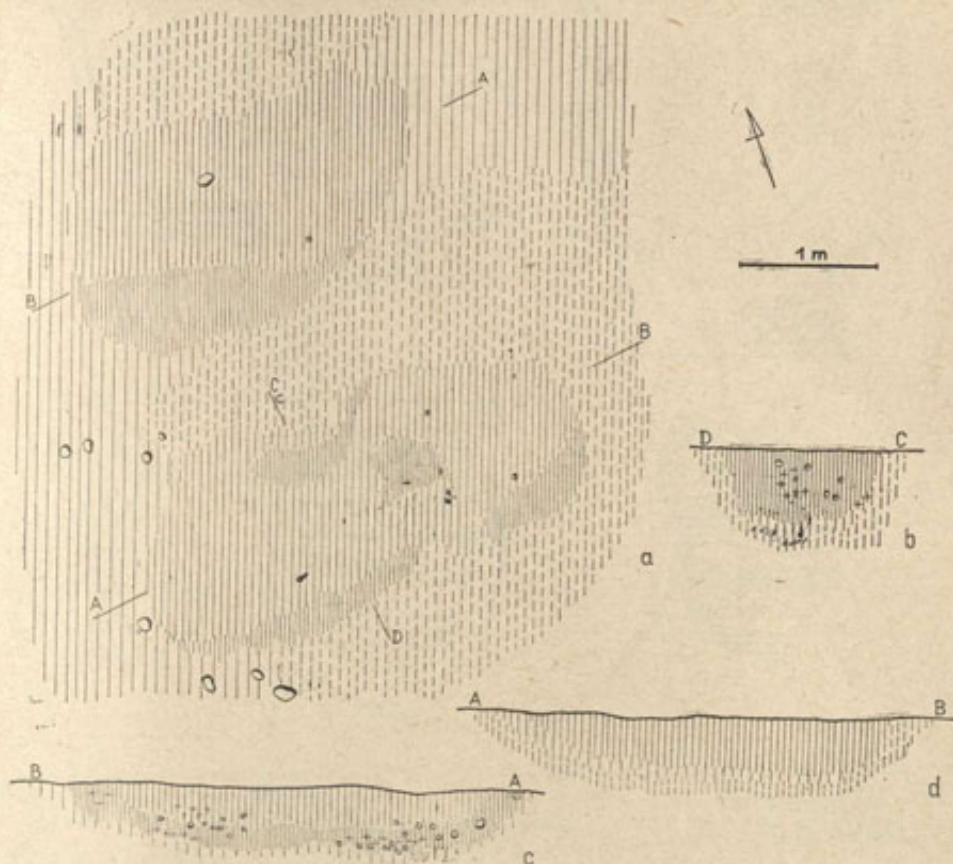
1 fragment starożytny.

O b i e k t 100. Ar XCII. Na głębokości 23 cm odkryto podłużny zarys, o wymiarach 160×270 cm, zagłębiony w ziemię do 50 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia intensywnie ciemna (ryc. 16a, d).

Ceramika pierwszej grupy — 3 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych, zaokrąglonych, w tym 1 zdobiony ornamentem bruzd poziomych i falistych wy-

Ryc. 15 — Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2, ob. 80. Fragmenty naczyń

Ryc. 16. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. ob. 100, 101. Plan i profile

konanych rylcem. Fragment dna z częścią ścianki (ryc. 13f, i, j).

Ceramika drugiej grupy — 2 fragmenty o krawędziach lekko lub średnio wychylonych, skośnie ściętych (ryc. 13g, h).

30 fragmentów mało charakterystycznych.

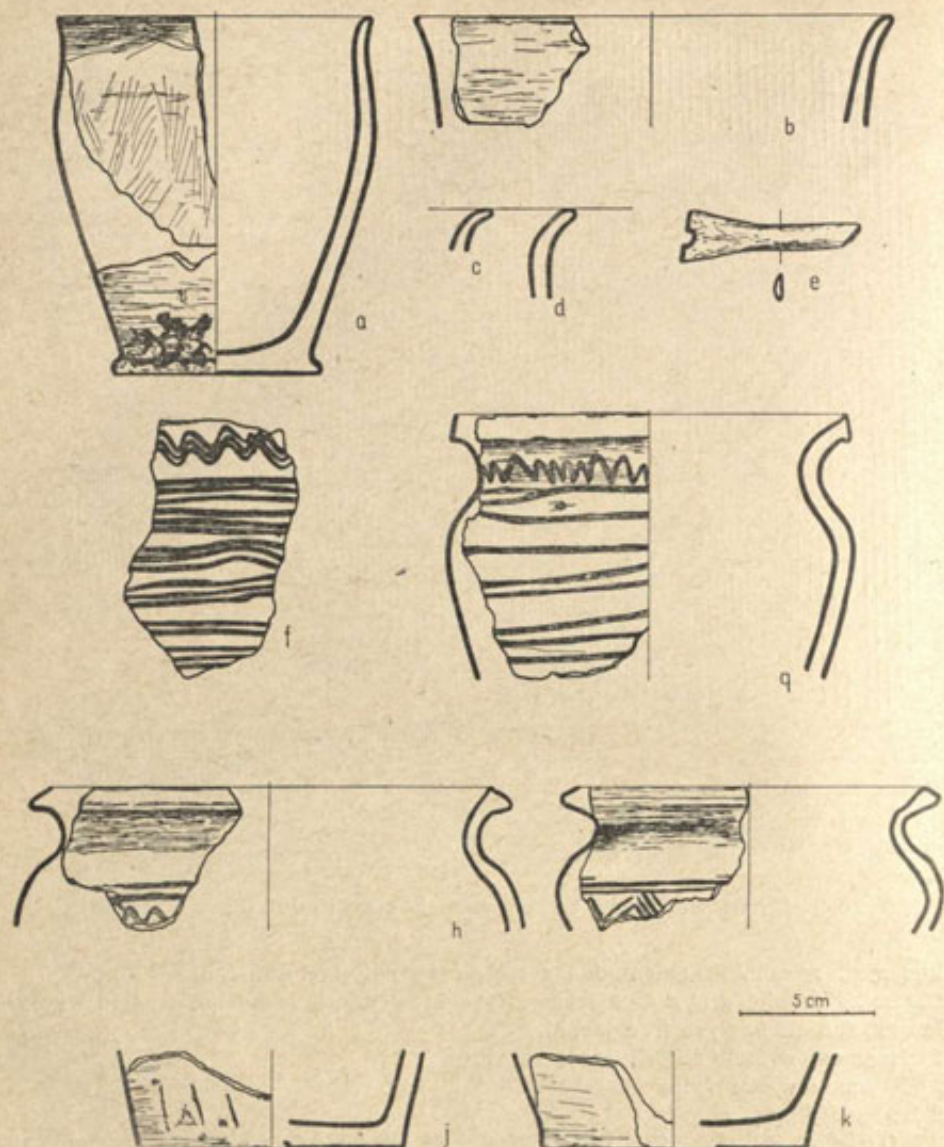
20 fragmentów starożytnych.

3 fragmenty polepy.

Obiekt 101. Ar XCII. Na głębokości 25 cm odkryto podłużny zarys obiektu o wymiarach 190×340 cm, zagłębiony rynnowato w ziemię do 60 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia intensywnie ciemna, przewęglona, zwłaszcza w części przydennej, zawierająca znaczne ilości nieregularnie rozrzuconych płaskich kamieni średnich rozmiarów (ryc. 16a—c).

Na głębokości 20 cm częściowo zachowana iglica kościana, dł. ok. 7 cm, z otworem w części rozszerzonej, średn. ok. 0,4 cm (ryc. 17e).

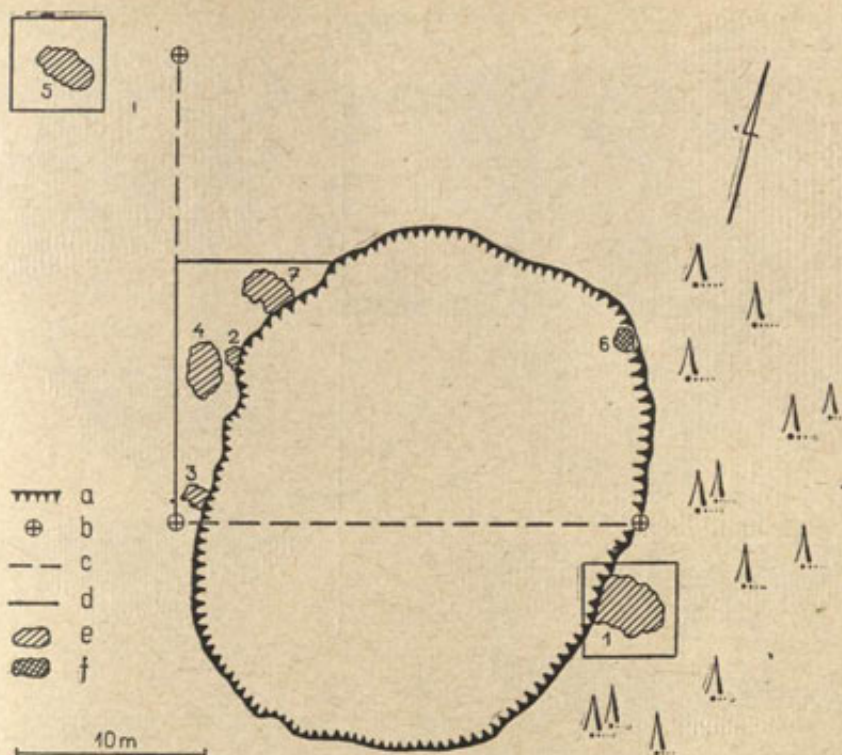
Ceramika pierwszej grupy — niewielkie naczynie o krawędzi bardzo lekko wychylonej, zaokrąglonej, minimalnie wypukłym brzuścu, dno z nierównym występem; na powierzchni krzyżujące się ślady zagładzeń, średn. wylewu 12 cm, dna 8,2 cm, wys. 13,5 cm. 2 fragmenty, w tym 1 z naczynia o tulipanowato rozchylonej

Ryc. 17. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2, ob. 101. Fragmenty naczyń i fragment iglicy kościanej (e)

górnej części średn. wylewu 18 cm. 3 fragmenty zdobione ornamentem bruzd falistych lub poziomych wykonanych rylcem. Dwa fragmenty den z częścią ścianek (ryc. 17a—d, f).

Ceramika drugiej grupy — 3 fragmenty o krawędziach silnie wychylonych, pogrubionych, z wysoko umieszczoną największą wydętością brzuśca, w tym 2 z naczyń misowatych, o średn. wylewu 14 i 16 cm, 1 z garnka o średn. wylewu 15 cm, zdobione bruzdami falistymi i poziomymi. Fragment o krawędzi lekko

Ryc. 18. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1. Plan rozmieszczenia odkrytych obiektów:

a — krawędź plaśnicy; b — punkty stałe; c — linie reperowe; d — granice wykopów; e — obiekty przebadane; f — ślady obiektu całkowicie zniszczonego

wychylonej, zaokrąglonej. Dwa fragmenty zdobione ornamentem bruzd falistych i poziomych wykonanych rylcem lub grzebieniem. Dwa fragmenty den z częścią ścianek, w tym na jednym, średn. 10 cm, od spodu fragmentarycznie zachowane okrągłe zagłębienie (ryc. 17g—k).

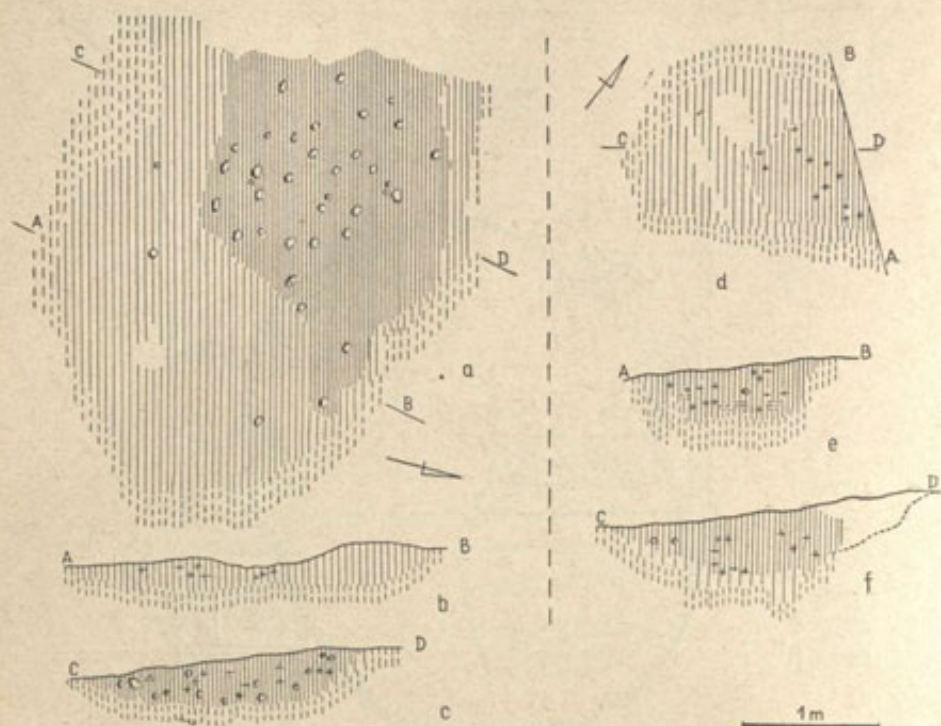
50 fragmentów mało charakterystycznych.

23 fragmenty starożytne.

18 fragmentów prażnicy, grub. ścianki 2,5—3,5 cm.

CIESLIN, stan. 1

W roku 1962, w czasie penetracji najbliższych okolic stan. Grodnia 1 i 2, członek ekspedycji Wojciech Twardowski natrafił w plaśnicy na ślady częściowo zniszczonej osady. Stanowisko położone jest na prawym brzegu strumyka, lewego dopływu Skrwy, w odległości ok. 200 m na północny wschód od grodziska w Grodni. W wyniku kilkudniowych badań odkryto tu 6 luźno rozrzuconych jam, w tym 4 naruszone w różnym stopniu podczas wydobywania piasku, oraz zabezpieczono materiał z jednej jamy zniszczonej w całości. Z wyjątkiem jamy 4 datowanej na XI wiek, pozostałe pochodzą ze starszych faz wczesnego średniowiecza (ryc. 18).

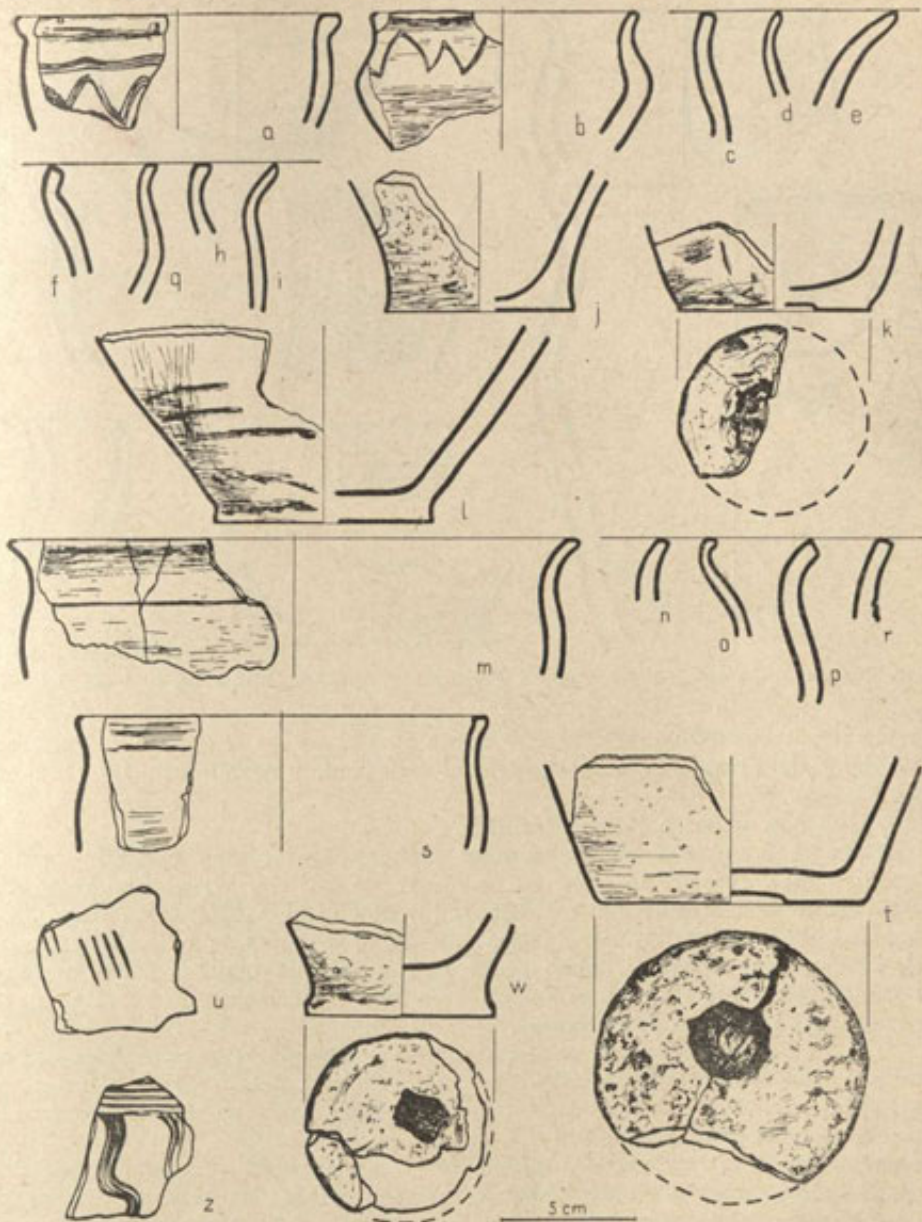
Ryc. 19. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1. Plany i profile ob. 1 (a—c) i ob. 3 (d—f)

MATERIAŁY

Obiekt 1. We wschodniej krawędzi piśnicy odkryto częściowo uszkodzony podłużny zarys obiektu o wymiarach ok. 260×360 cm, zagłębiony maksymalnie w ziemię do 40 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia intensywnie ciemna, szczególnie przewęglona od zachodu, na przestrzeni 180×200 cm, gdzie znajdowało się skupisko nieregularnie rozrzuconych płaskich kamieni ze śladami działania ognia (ryc. 19a—c).

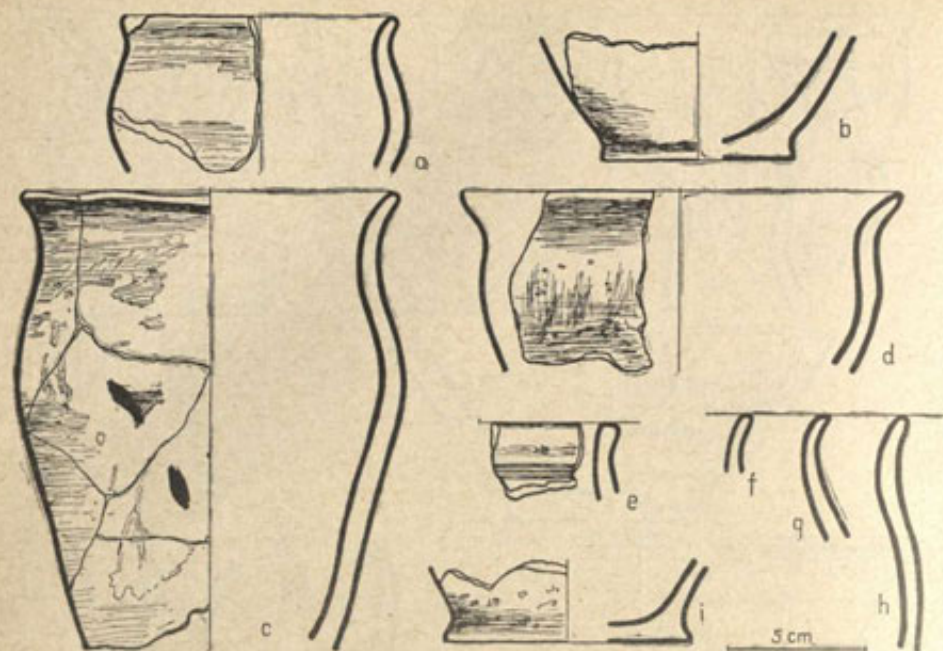
Ceramika pierwszej grupy — fragmenty niewielkich naczyń misowatych: 1) o krawędzi lekko wychylonej ukształtowanej gzymsowato, lekko wypukłym brzuścu, średn. wylewu 12,3 cm, ornament bruzd falistych wykonany grzebieniem; 2) o krawędzi lekko wychylonej, skośnie ściętej, wydatnym brzuścu dwustożkowatym o lekko zaokrąglonym załomie, średn. wylewu 10 cm, największej wydętości brzuśca 11,2 cm, ornament pojedynczej linii falistej wykonanej rylcem. 11 fragmentów o krawędziach lekko wychylonych, w tym 1 zdobiony wykonanym grzebieniem ornamentem bruzd falistych obrzeżonych liniami poziomymi. 2 fragmenty den z częścią ścianki, w tym 1 o średnicy 7 cm, z częścią okrągłego zagłębienia (ryc. 20a—k).

Ceramika drugiej grupy — fragment górnej partii i dna, średn. 8,2 cm, z częścią ścianki, krawędź lekko wychylona, skośnie ścięta, ścianka przydenna poziomo sfaldowana, od spodu fragment półokrągłego odcisku osi koła garncarskiego. Fragment naczynia misowatego o krawędzi lekko wychylonej, słabo wydętym brzuścu, średn. wylewu 21,4 cm. 7 fragmentów o krawędziach lekko wychylonych,

Ryc. 20. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1, ob. 1. Fragmenty naczyń

skośnie ściętych, zaokrąglonych, w tym 1 z naczynia o średn. wylewu 22 cm, 2 o średn. 15,4 cm. 6 fragmentów zdobionych, w tym 4 ornamentem bruzd falistych i poziomych wykonanych grzebieniem, 1 wiązkami skośnych bruzd, 1 pasmami falistymi w układzie pionowym między bruzdami poziomymi. 5 fragmentów den z częściami ścianek, średn. 7—12 cm, spód den zagładzany lub z odciska-

Ryc. 21. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1. Fragmenty naczyń z ob. 2 (a, b) i ob. 3 (c—h)

mi piaszczystej podsypki, w dwóch wyraźne odciski osi — okrągły o średn. 3 cm i zbliżony do prostokąta z zaokrąglonymi brzegami, o wymiarach $1,5 \times 2$ cm (ryc. 20m—z).

228 fragmentów mało charakterystycznych.

Obiekt 2. W zachodniej krawędzi plaśnicy stwierdzono obecność resztek obiektu o szer. 120 cm, zagłębionego w ziemię do 120 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia szara z nieregularnie rozrzuconymi kamieniami średnich rozmiarów.

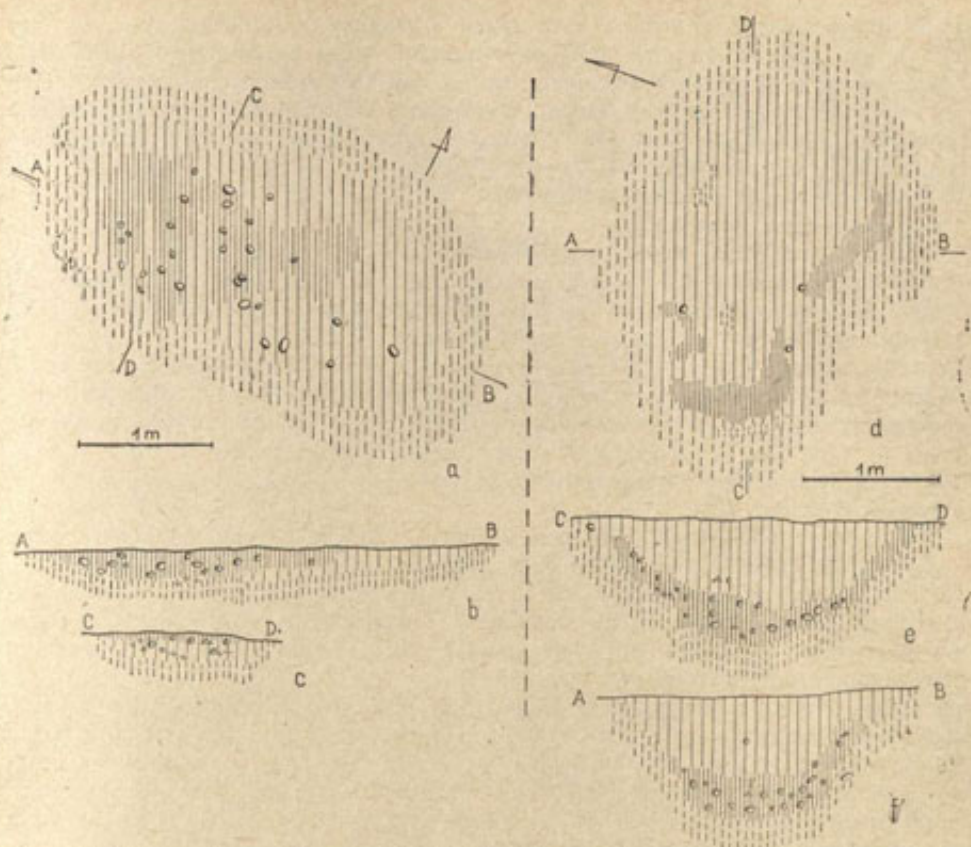
Ceramika pierwszej grupy — fragment niewielkiego naczynia o lekko wychylonej, zaokrąglonej krawędzi, lekko podkreślonym załomie brzuśca, średn. wylewu 10 cm. 5 fragmentów den z częściowo zachowanymi ściankami (ryc. 21a, b).

33 fragmenty mało charakterystyczne.

Obiekt 3. W zachodniej krawędzi plaśnicy odkryto zarys częściowo uszkodzonego obiektu o prawdopodobnych pierwotnych wymiarach 120×240 cm, zagłębionego w całość rynnowato do 50 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia intensywnie ciemna, przewęglona (ryc. 19d—f).

Ceramika pierwszej grupy — naczynie w większej części zachowane, bez dna i partii przydennej, krawędź lekko wychylona, zaznaczone przewężenie szyjki, załom brzuśca lekko zaznaczony w $2/3$ wysokości, średn. wylewu 14 cm, wys. 19,3 cm, przypuszczalna średn. dna 7,7 cm. Fragment naczynia misowatego o krawędzi lekko wychylonej, słabo wydętym brzuścu, średn. wylewu 16,3 cm. Fragment krawędzi płasko ściętej, zaokrąglonej, zdobiony bruzdami poziomymi wykonanymi grzebieniem. Fragment dna z częścią ścianki, średn. 9,2 cm (ryc. 21c—e, i). Ceramika drugiej grupy — 4 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych, zaokrąglonych (ryc. 21f—h).

36 fragmentów mało charakterystycznych.

Ryc. 22. Cieślin, pow. Sierpe, stan. 1. Plany i profile ob. 5 (a—c) i ob. 7 (d—f)

Obiekt 5. W odległości ok. 15 m na zachód od krawędzi plašnicy odkryto na głębokości 30 cm nieregularny podłużny zarys obiektu o wymiarach ok. 160 × 300 cm, zagłębiony w ziemię maksymalnie do 30 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia szara, w części zachodniej na przestrzeni ok. 100 × 150 cm intensywnie ciemna z drobnymi węgielkami i nieregularnie rozrzuconymi płaskimi kamieniami średnich rozmiarów (ryc. 22a—c).

Zawartość: Nóż żelazny silnie skorodowany, z częściowo odtraconym trzpieciem, dł. 13 cm (ryc. 23s), i ceramika.

Ceramika pierwszej grupy — 3 fragmenty o krawędziach lekko wychylonych, płasko ściętych lub zaokrąglonych. 5 fragmentów zdobionych ornamentem bruzd falistych i poziomych, w tym 1 z wiązkami krótkich bruzd pionowych. 2 fragmenty den o średn. 7 i 8 cm, mniejsze ze śladami piaszczystej podsypki (ryc. 23a—f). Ceramika drugiej grupy — fragment o lekko wychylonej, skośnie ściętej krawędzi, brzuścu dosyć wydatnym, z podkreślonym wysoko umieszczonym załosem, średn. wylewu 18,3 cm, ornament podwójnych i potrójnych bruzd poziomych równoległych. Fragment naczynia misowatego o lekko wychylonej, zaokrąglonej krawędzi, profilu esowatym, z poziomym żłobkiem poniżej szyjki, średn. wylewu 20,4 cm. 3 fragmenty naczyń o krawędziach lekko wychylonych, prosto ściętych lub zaokrąglonych, w tym 1 ze słabo wydatnym brzuścem, średn. wylewu 16 cm.

4 fragmenty naczyń o krawędziach lekko wychylonych, zaokrąglonych, w tym 1 o średn. wylewu 16 cm, zdobione wiązkami bruzd pionowych lub skośnych obrzeżonych poziomymi. 2 fragmenty den, w tym 1 o średn. 9 cm, z częścią ścianki, od spodu z zagładzanymi śladami piaszczystej podsypki oraz fragmentarycznie zachowanym okrągłym, wklęsłym odciskiem, 1 ze śladami podsypki oraz okrągłym odciskiem wypukłym (ryc. 23g—r).

95 fragmentów mało charakterystycznych.

1 fragment ścianki prażnicy.

Obiekt 6. Stwierdzono jedynie pozostałości zniszczonej jamy.

Ceramika pierwszej grupy — fragment zdobiony bruzdami falistymi i poziomymi. Fragment dna z częścią ścianki przydennej, średn. 9 cm, od spodu odciski piasku i ślady zagładzania (ryc. 24a, d).

Ceramika drugiej grupy — 3 fragmenty naczyń o krawędziach lekko wychylonych, skośnie lub prosto ściętych, w tym 2 o średn. wylewu 18 i 22 cm, zdobione ornamentem bruzd falistych i poziomych wykonanych grzebieniem. 1 fragment podobnie zdobiony (ryc. 24b, c, e). Fragment dna z częścią ścianki, średn. 11 cm.

17 fragmentów mało charakterystycznych.

1 fragment polepy.

Obiekt 7. Do zachodniej ściany piasznicy przylegał podłużny zarys jamy o wymiarach 180 × 260 cm, zagłębionej workowato w całość do 95 cm. Wypełnisko dwuwarstwowe: warstwa górna szara, mięszkości do 60 cm, warstwa spodnia soczewkowato pogrubiająca się ku środkowi do mięszkości 35 cm, intensywnie ciemna, przewęglona, z odrębnymi węgielkami i nieregularnie rozrzuconymi płaskimi kamieniami średnich rozmiarów (ryc. 22d—f).

Ceramika pierwszej grupy — 12 fragmentów o krawędziach lekko wychylonych, przeważnie zaokrąglonych, rzadziej skośnie ściętych, w tym 1 o średn. wylewu 15 cm i jajowatym brzuści, 1 zdobiony bruzdami falistymi i poziomymi wykonanymi grzebieniem. 1 fragment zdobiony bruzdą falistą wykonaną grzebieniem. 4 fragmenty den z zachowanymi częściowo ściankami, średn. 8—10 cm, w tym 2 z odciskami gruboziarnistej domieszki (ryc. 24f—p, u).

Ceramika drugiej grupy — fragment naczynia misowatego o prawie prostej, waleczkowato pogrubionej krawędzi, dosyć wydatnym, zaokrąglonym brzuści z wysoko umieszczonym załomem, średn. wylewu 20 cm, największej wydętości brzuśca 22,5 cm. Fragment naczynia o bardzo lekko wychylonej, wydłużonej, płasko ściętej krawędzi, dosyć wydatnym zaokrąglonym brzuści z wysoko umieszczoną największą wydętością; średn. wylewu 15 cm, największej wydętości brzuśca 18 cm; ornament 3 pasm bruzd falistych, podkreślonych 1 pasmem poziomym. 9 fragmentów górnych części o krawędziach lekko wychylonych, przeważnie skośnie ściętych, w tym 1 o średn. wylewu 14 cm, 2 zdobione bruzdami falistymi wykonanymi grzebieniem. Fragment dna z waleczkowatym odciskiem wypukłym (ryc. 24r—t, w—y).

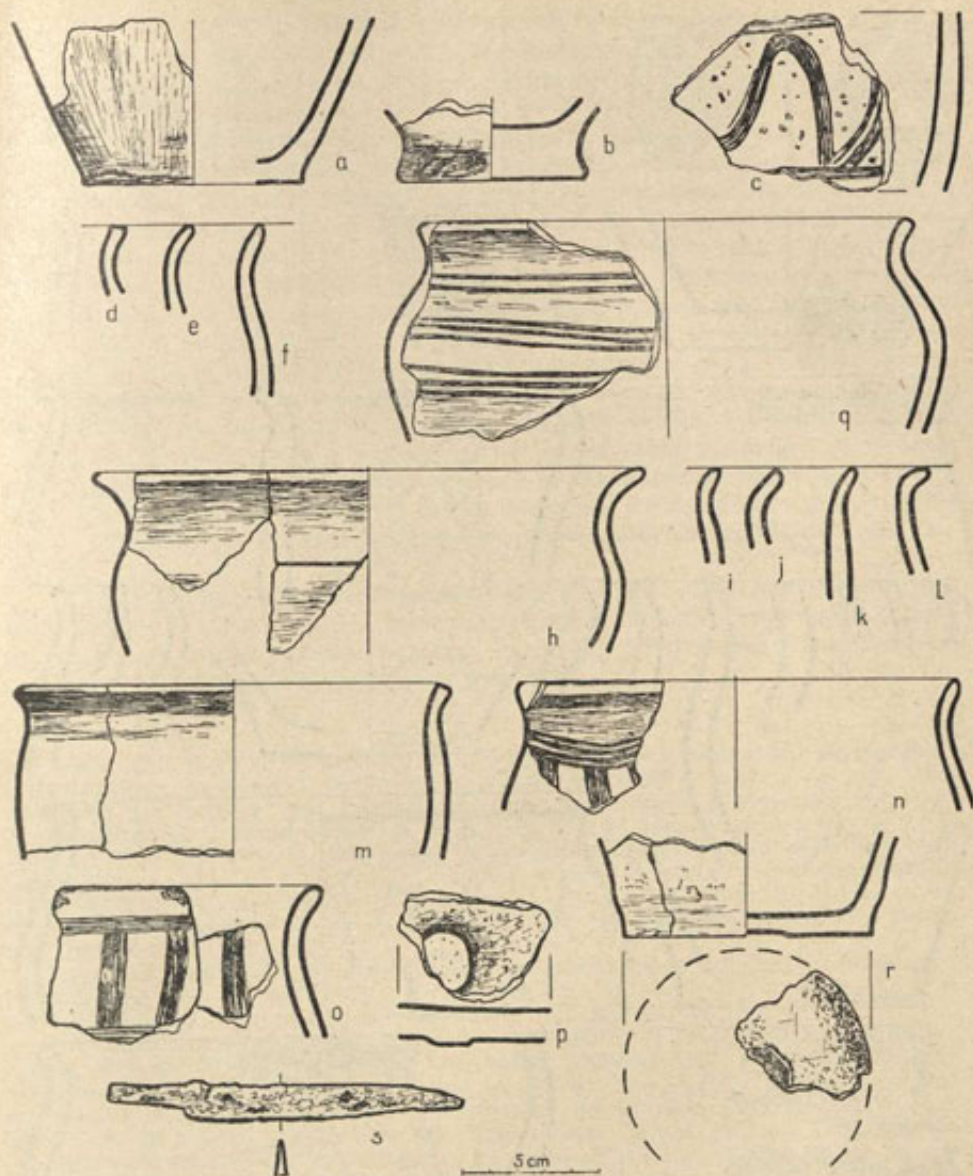
257 fragmentów mało charakterystycznych.

Fragmenty polepy i prażnicy.

Kości zwierzęce.

ANALIZA CHRONOLOGICZNA

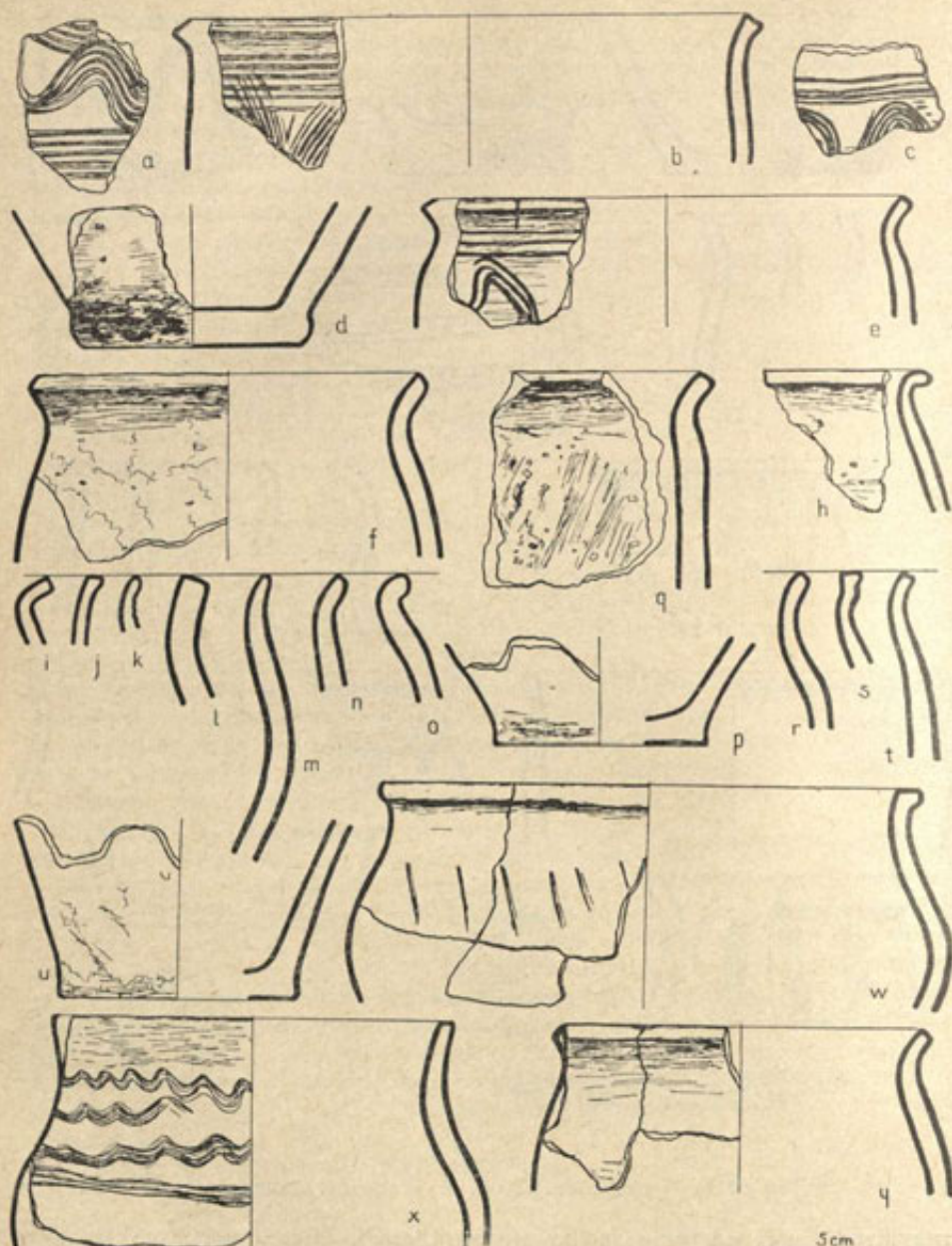
Podstawową trudnością przy ustaleniu wieku obu stanowisk jest brak zabytków o jednoznacznych walorach chronologicznych. W takiej sytuacji przybliżone określenie chronologii jest możliwe przede wszystkim na podstawie porównania kompleksu odkrytych źródeł z zespołami, datowanymi przekonywająco wybranymi

Ryc. 23. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1, ob. 5. Fragmenty naczyń i nóż żelazny (s)

zabytkami i na podstawie analizy stratygraficznej. Liczba podobnych zespołów, stojących do naszej dyspozycji, nie jest niestety zbyt wielka. Poza pobliskimi Szeligami pomocne mogą być przede wszystkim materiały z Santoka, pow. Gorzów, i Ujścia, pow. Chodzież³.

³ Szymański, *op. cit.*; U. Dymaczewska, A. Dymaczewski, *Wczesnośredniowieczny Santok. Wyniki badań wykopaliskowych we wnętrzu grodu w latach 1958—1961*, „Slavia Antiqua”, t. 14: 1967, s. 185—241; L. Leciejewicz, *Ujście we wczesnym średniowieczu*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961.

Ryc. 24. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1. Fragmenty naczyń z ob. 6 (a—e) i ob. 7 (f—y)

Spośród zabytków jednostkowych z naszych stanowisk pewien pomocniczy walor dla analizy chronologicznej posiada jedynie grzebień z obiektu nr 80 w Grodnie. Nie ma go natomiast ani odkryty w tymże obiekcie grot strzały z zadziórami, reprezentujący formę pospolitą dla całego wczesnego średniowiecza, ani tym bar-

dziej nóż (Cieślina, ob. 5) i przęślik (Grodnia, ob. 39b). Grzebleń należy co prawda do podstawowej grupy trzyczęściowych egzemplarzy z półokrągłymi w przekroju okładzinami, występujących na obszarze Słowiańszczyzny i w krajach sąsiednich w szerokich ramach czasowych — od VI po XIII wiek⁴, jednak niektóre jego cechy szczegółowe przemawiają za związkiem z pierwocinami grzebieniarsstwa wczesnośredniowiecznego. Jest to przede wszystkim ukształtowanie zębów luźno rozstawionych, wyraźnie dłuższych od okładziny i starannie oszlifowanych na okrągło, co zbliża go do datowanego na drugą połowę VI wieku grzebienia z napisem runicznym w Setre (Norwegia)⁵, a różni od okazów późniejszych, z X—XI w. Natomiast do ornamentu pół wypełnionych skośnymi bruzdami, pokrywającego oba końce okładzin, brak jest ścisłych analogii. Inaczej rzecz się ma z motywem skośnych żłobków łączących się końcami pod kątem. Grzeblenie, występujące szczególnie obficie na cmentarzyskach gepidzkich z terenu niziny węgierskiej, datowane na V—VI w., zdobione były w przewadze ornamentami liniowymi w różnym układzie (np. zachodzących na siebie ukośnych bruzd), częstokroć pokrywającymi oba końce nakładki z pozostawieniem pustego pola w środku⁶. W zbliżony sposób zdobione grzeblenie są również znane ze stanowisk słowiańskich, frankońskich i bawarskich z VI—VIII w.⁷ Na tej podstawie wyizolowany z zespołu grzebleni z obiektu nr 80 można z pewną dozą prawdopodobieństwa datować na VI—VIII w.

W takiej sytuacji przy ustaleniu chronologii obu osad trzeba się oprzeć przede wszystkim na analizie materiału ceramicznego, który, mimo że stosunkowo nieliczny, dostarczył jednak podstaw do dosyć znacznego typologicznego zróżnicowania i wydzielenia 8 podstawowych odmian⁸ (ryc. 25).

⁴ Zob. np. K. Jażdżewski, *Wzajemny stosunek elementów słowiańskich i germańskich w Europie środkowej w czasie od najścia Hunów aż do usadowienia się Awarów nad środkowym Dunajem*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, nr 5, Łódź 1960, s. 66; B. Schmidt, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland*, Halle 1961, s. 144; D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454—568 u. Z.)*, Budapest 1961, s. 251—254; Z. Hilczerońska, *Rogownictwo gdańskie w X—XIV wieku*, [w:] *Gdańsk wczesnośredniowieczny*, t. 4, Gdańsk 1961, s. 98—106.

⁵ S. Nermann, *Arkeologisk datering av vendeltidens nordiske runinskrifter*, „Fornvännen”, R. 42: 1947 z. 2—3, s. 116—119, ryc. 10.

⁶ Csallány, *op. cit.*, s. 251—254, tabl. CCLXI—CCLXVIII.

⁷ Z cmentarzysk słowiańskich np. w Merschwitz (J. Hoffmann, *Frühslawische Brandgräber im mittleren Elbegebiet*, „Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte”, t. 46: 1962 z. 349, tabl. 41: 7) czy Pfitlukach (J. Poulik, *Staroslovanské mohylové pohřebiště v Pfitlukách na Moravě*, „Archeologické rozhledy”, R. 3: 1951 z. 2—3, s. 98, ryc. 72); zwraca uwagę bliskość ornamentyki obu egzemplarzy do okazów gepidzkich, co może dodatkowo sugerować ich wczesne datowanie; z cmentarzysk frankońskich np. w Köln-Müngersdorf (F. Fremersdorf, *Das fränkische Reihengräberfeld Köln-Müngersdorf*, *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit*, t. 6, Berlin 1955, s. 94, 95, 132, tabl. 127, ryc. 7) czy Bovenden (R. Maier, H. Stuer, *Bericht über die Ausgrabung auf dem Reihengräberfeld in Bovenden, Kreis Göttingen*, „Göttinger Jahrbuch”, 1965, s. 14, ryc. 10: 2); z cmentarzysk bawarskich np. Rudelsdorf (H. Deringer, *Frühgeschichtliche Knochenkämme aus Oberösterreich*, „Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereins”, t. 112: 1967, s. 43, ryc. 4).

⁸ Nie są one równorzędne z rozwarstwieniem typologicznym ceramiki z Szeli. Zob. Szymański, *op. cit.*, s. 308—325 i tabela bez nr. W chwili obecnej brak jeszcze wystarczających podstaw dla ogólnej systematyzacji ceramiki z początków wczesnego średniowiecza na Mazowszu.

Typ I. Smukłe jajowate garnki, wys. ok. 13,5—21 cm, średn. wylewu 12—16,5 cm, o krótkich krawędziach lekko lub średnio wychylonych, zaokrąglonych, z zaznaczonym przewężeniem szyjki. Brzusiec lekko wypukły z największą wydętością w $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$ lub $\frac{2}{5}$ wys., minimalnie odchylającą się na plus lub minus od średnicy wylewu. Średn. dna do średn. wylewu ma się jak 1:1,6—2,0, średn. wylewu do wys. jak 1:1,1—1,6. Niektóre są ornamentowane ponad największą wydętością, zwykle bruzdami falistymi. Stanowią one ok. 33,34% dających się określić fragmentów ceramiki z obu stanowisk, przy czym 65% z nich należy do II grupy technicznej.

Typ II. Smukłe garnki, wys. ok. 19 cm, o średn. wylewów 15—16,8 cm, wydłużonych, lejkowato ukształtowanych krawędziach, zwykle skośnie ściętych, rzadziej zaokrąglonych. Brzusiec lekko dwustożkowy, zaokrąglony, z podkreśloną największą wydętością umieszczoną w $\frac{2}{3}$ wys., o średn. przekraczającej średn. wylewu; średn. dna do średn. wylewu ma się jak 1:1,8 a średn. wylewu do wys. jak 1:1,3. Stanowią one ok. 16,67% dających się określić fragmentów ceramiki z obu stanowisk, z tego ok. 72% należy do II grupy technicznej.

Typ III. Reprezentuje go 1 garnek szerokootworowy II grupy technicznej, wys. 21 cm, średn. wylewu 22 cm. Krótka krawędź, lekko wychylona, skośnie ścięta. Brzusiec lekko wypukły z największą wydętością w $\frac{2}{3}$ wys., równy w przybliżeniu średn. wylewu; średn. dna do średn. wylewu ma się jak 1:2,7 a średn. wylewu do wys. jak 1:0,9. Ornament bruzd falistych powyżej największej wydętości brzuśca i bruzd poziomych poniżej.

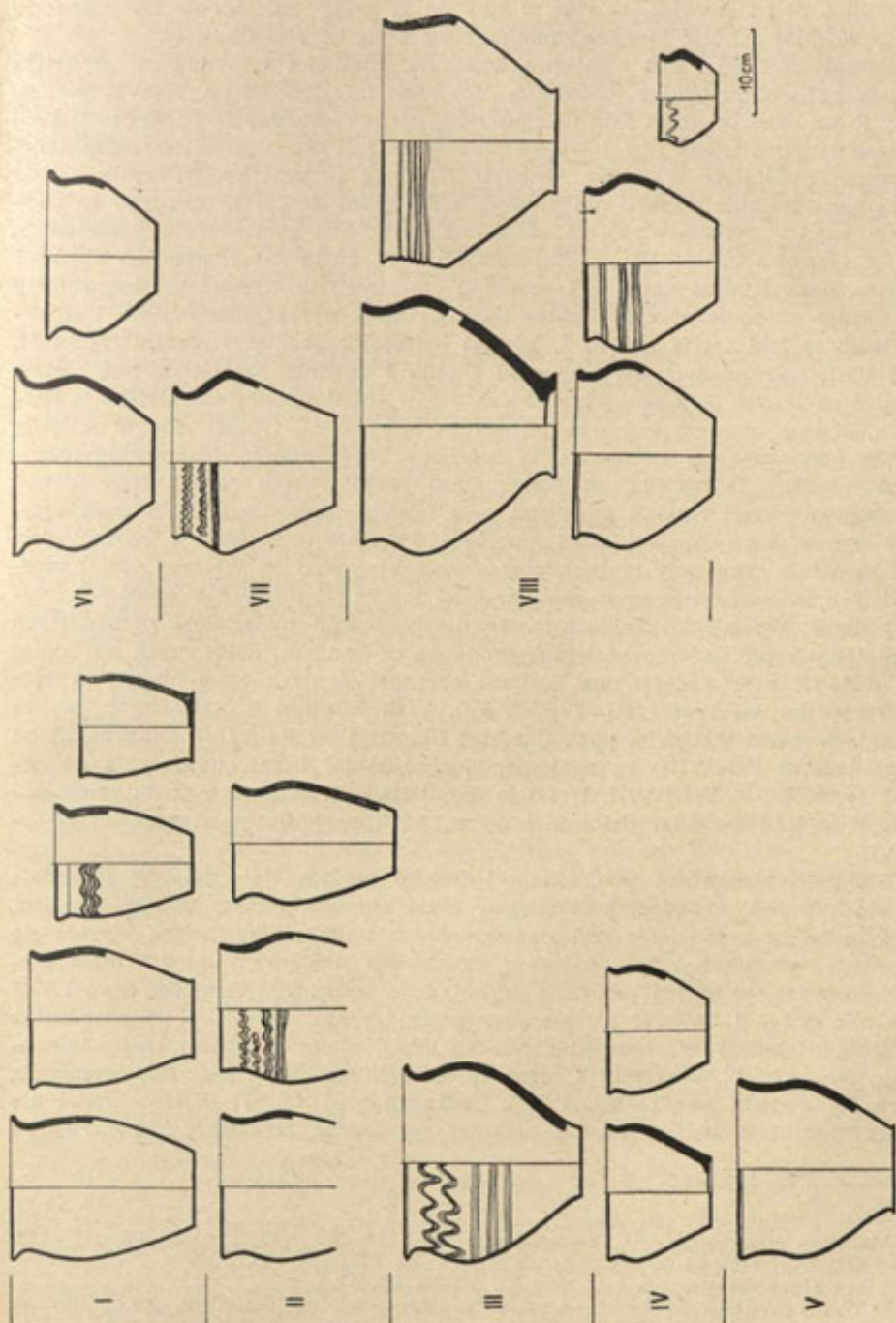
Typ IV. Niskie garnki wys. ok. 12 cm, średn. wylewu 15—16 cm. Ukształtowanie krawędzi i brzuśca jak typ I. Największa wydętość brzuśca w $\frac{3}{4}$, $\frac{2}{3}$ wysokości; średn. dna ma się do średn. wylewu jak 1:2, średn. wylewu do wys. jak 1:0,8. Niezdobione. Stanowią ok. 16,67% dających się określić fragmentów ceramiki z obu stanowisk, w tym zaledwie 28% należy do II grupy technicznej.

Typ V. Reprezentuje go jeden przysadzisty garnek II grupy technicznej, o wys. ok. 18,6 cm, średn. wylewu 21 cm. Ukształtowanie krawędzi i brzuśca jak typ II. Największa wydętość brzuśca w ok. $\frac{2}{3}$ wysokości; średn. dna ma się do średn. wylewu jak 1:2, średn. wylewu do wys. jak 1:0,8.

Typ VI. Naczynia misowate o wydłużonych krawędziach średnio wychylonych i zaokrąglonych, esowatych profilach. Wys. ok. 13—16,5 cm, średn. wylewu ok. 20—22 cm. Największa wydętość brzuśca jest równa lub nieco mniejsza od średn. wylewu, występuje w $\frac{2}{3}$ wysokości; średn. wylewu ma się do średn. dna jak 2,4:1, a średn. wylewu do wys. jak 1,6:1. Niezdobione. Stanowią ok. 14,30% fragmentów ceramiki obu stanowisk dających się bliżej określić, przy czym wszystkie należą do II grupy technicznej.

Typ VII. Reprezentuje go niski garnek II grupy technicznej o lekko wychylonej, skośnie ściętej krawędzi i wyraźnie dwustożkowym brzuścu, z największą wydętością na ok. $\frac{2}{3}$ wysokości, zdobiony ornamentem bruzd falistych powyżej największej wydętości.

Typ VIII. Naczynia misowate, wys. 16,5—23 cm, średn. wylewu 18—28,5 cm, o krótkich krawędziach lekko wychylonych, ściętych skośnie lub płasko, niekiedy z waleczkowatym pogrubieniem. Brzusiec dosyć wydatny z załomem podkreślonym, zaokrąglonym (wariant a) lub dwustożkowym zaokrąglonym (wariant b), przewyższającym średnicę wylewu i umieszczonym w $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$ wys.; średn. wylewu ma się tak do średn. dna jak 2,3—2,4:1, średn. wylewu do wys. jak 0,7—0,8:1. Część naczyń obu wariantów zdobiona jest ornamentem bruzd poziomych wykonanych

Ryc. 25. Zróżnicowanie typologiczne naczyń ze stanowisk Cieślin i Grodnia, pow. Sierpc

rylcem. Stanowią one ogółem ok. 12% wszystkich dających się określić fragmentów ceramiki z obu stanowisk, należąc w 40% do II grupy technicznej. Do tego typu należy również zaliczyć naczynko miniaturowe z ob. nr 7 w Cieślinie.

Zespół ceramiki z obu stanowisk wykazuje zbieżności z pochodzącą ze stanowisk w Szeligach i okolicy, datowaną zabytkami metalowymi na VI—VII w. Dotyczy to zarówno pewnych cech technicznych, jak też formalnych. Ceramika II grupy technicznej stanowi mniej więcej połowę wszystkich fragmentów charakterystycznych z Cieśliną i Grodną. Podobny stosunek procentowy wykazuje przede wszystkim ceramika z części obiektów na stanowisku Szeligi 2, uznanych na podstawie analizy porównawczej za późniejszą część składową zespołu osadniczego, a więc zapewne bliższą VII w. Datowany ostrogą grupy III odmiany A obiekt 1 na stan. Szeligi 2d zawierał 58% ceramiki obtaczanej na krawędzi. Obserwujemy tu ponadto obecność naczyń bliskich zarówno mało wyspecjalizowanemu i wykazującemu szeroki zasięg typowi I, jak też bardziej charakterystycznym typom II, IV i VIII, wyróżnionym dla stanowisk Cieślin i Grodnia. Występują one zresztą również na innych stanowiskach wchodzących w skład zespołu osadniczego w Szeligach. Jednak stosunki ilościowe między poszczególnymi typami naczyń układają się dla obu stanowisk odmiennie. W Szeligach zdecydowanie dominowały różnorodne odmiany jajowatego, smukłego, słabo profilowanego garnka (typ I) nad szerokootworowymi niskimi garnkami oraz misami, stanowiącymi na poszczególnych stanowiskach zaledwie kilka procent⁹. Odwrotnie w Cieślinie i Grodną, gdzie obie kategorie zajmowały mniej więcej równorzędną pozycję. Znaczny udział przysadzistych, szerokootworowych garnków oraz naczyń misowatych o esowatych, rzadziej dwustożkowatych profilach obserwujemy pośród materiałów pochodzących z najniższych poziomów osadniczych grodziska w Santoku, datowanych na koniec VII—VIII/IX w.¹⁰, gdzie można dostrzec obecność licznych form bliskich wyróżnionym przez nas typom III, IV, VI, VII, VIII. Również w najniższych nawarstwieniach grodu w Ujściu, pow. Chodzież (warstwa VIII i VII)¹¹, datowanych na drugą połowę VII—VIII w., znajdujemy, choć mniej liczne, nawiązania do naszych typów II, V, VII i VIII. Wreszcie w najniższych warstwach grodu gnieźnieńskiego¹², pośród ceramiki datowanej na w. VIII, znajdujemy nawiązania do typu VII.

Sumując, stanowiska w Cieślinie i Grodną wydają się zajmować pośrednie miejsce tak pod względem kulturowym, jak i chronologicznym między zespołem z okolic Szelig a wymienionymi stanowiskami z terenu Wielkopolski. Wyraża się to przede wszystkim zrównoważonym stosunkiem ilościowym między mało wyspecjalizowaną, w dużym procencie prymitywnie wykonaną, ceramiką typu I i II oraz pokrewną, a bardziej wyspecjalizowanymi typami VII—VIII. Potwierdza je również zwiększony w stosunku do Szelig udział złożonej ornamentyki o pionowych układach. W połączeniu z oceną chronologii grzebień z ob. 80, przemawia to za datowaniem zasadniczego członu badanych osad na VII—VIII w., choć nie należy wykluczać możliwości, że niektóre pojedyncze fragmenty prymitywnych

⁹ Szymański, *op. cit.*, zwłaszcza s. 184—195, 308—317; ryc. 89, 90, 110—112.

¹⁰ Dymaczewska, Dymaczewski, *op. cit.*, ryc. 6, 7, 10.

¹¹ Leciejewicz, *op. cit.*, ryc. 12, 26, 30, 31, 67.

¹² W. Hensel, *Ceramika grodów piastowskich w Gnieźnie*, [w:] *Gniezno w zaraniu dziejów (od VIII do XIII wieku) w świetle wykopalisk*, red. J. Kostrzewski, Poznań 1939, tabl. LXXVI, 3, 4, 7; LXXVIII, 3.

naczyń typu I z Grodni mogą być starsze, i odwrotnie — pewne zespoły bardziej zaawansowane (np. z ob. 101) mogą być późniejsze, tj. datowane na początek IX w. W tym ostatnim przypadku argumentu dostarcza również analiza planigraficzna, ob. 101 usytuowany jest bowiem zbyt blisko ob. 100, zawierającego tylko starszą ceramikę, aby oba mogły funkcjonować jednocześnie. Należy wreszcie zwrócić uwagę na ornamentykę. Pod względem ilości naczyń zdobionych (przeciętna ponad 20%) oba badane stanowiska równają się zarówno najniższym warstwom Santoka (20%)¹³, jak też bliskie są przeciętnej dla późniejszej fazy osad w Szeligach (wynoszącej 25—30%)¹⁴. Obecność na ceramice z Cieślina i Grodni, poza bruzdami falistymi i poziomymi, także układów pionowych, złożonych z wiązek prostych lub skośnych bruzd czy odcinków linii falistych (Cieślina ok. 30% ornamentyki), obserwowana również w najniższych warstwach Gniezna¹⁵ czy Ujścia¹⁶ oraz Biskupina, pow. Znin¹⁷, uważana jest za specyfikę starszej ceramiki z naszych ziem północnych¹⁸.

Usytuowanie obu osiedli na krawędziach wysoczyzny w bliskim sąsiedztwie cieków wodnych znajduje liczne analogie pośród podobnie datowanych stanowisk nie tylko z terenu płockiego Mazowsza, ale i całego obszaru Polski, jak również niektórych części Słowiańszczyzny¹⁹. Specyficzną cechą lokalizacji stanowisk z obszaru Wysoczyzny Płockiej jest preferowanie miejsc położonych w pobliżu ujścia mniejszych cieków wodnych do rzek, bądź też w widłach strumieni, na półwyspach łagodnych wzniesieniach. W przypadku omawianych osiedli stwarzało to możliwość gospodarczej penetracji zarówno zdenudowanych partii wysoczyznowych, jak też tarasu łąkowego Skrwy, osiagającego miejscami szerokość do 0,6 km. Obie osady zajmowały stosunkowo niewielką przestrzeń (Grodnia ok. 2800 m², Cieślina ok. 1100 m²). Nie stwierdzono regularności w ich rozplanowaniu. W Grodni luźno rozrzucone obiekty (do 30 m odległości) rozciągnięte były pasem długości 95 m, a szerokości do 30 m wzdłuż krawędzi doliny Skrwy, zaś osiedla na gruntach Cieślina, o ile można wnosić na podstawie ograniczonych badań i uwzględniając przypuszczalne zniszczenie znacznej części stanowiska, zabudowane było bardziej zwarcie, tworząc skupisko o charakterze gniazdowym. Orientację co do rzeczywistych rozmiarów osady w Cieślinie utrudnia również graniczący z plaśnicą las, na skraju którego odkryto obiekt nr 1. Natomiast penetracja powierzchniowa pól uprawnych w najbliższym sąsiedztwie nie dała żadnego rezultatu.

Mimo stosunkowo niewielkiej liczby jam (12, po wyłączeniu 3 zniszczonych jam z Cieślina), analiza ich kształtu i wypełniska pozwala na wyróżnienie wśród

¹³ Dymaczewska, Dymaczewski, op. cit., s. 196, 197.

¹⁴ Szymański, op. cit., s. 269, 270.

¹⁵ Hensel, op. cit., tabl. LXXVI 5.

¹⁶ Leciejewicz, op. cit., ryc. 68: 29; 73: 34. W późniejszych nawarstwie-niach ilość podobnie zdobionych naczyń znacznie wzrasta.

¹⁷ Z. Kołos-Szafrańska, Z badań nad garncearstwem wczesnośrednio-wiecznym. Analiza ceramiki z Biskupina, pow. Znin, st. 6, [w:] W. Z. Szafrań-scy, Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961.

¹⁸ J. Kostrzewski, *Kultura prapolska*, wyd. 3, Warszawa 1962, s. 378—382, ryc. 298.

¹⁹ Z. Hilcerówna, *Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do począt-ków XI wieku*, Wrocław 1967, s. 141, 148, gdzie zebrano przykłady podobnych lo-kalizacji. Zob. również W. Szymański, *Przyczynki do badań nad osadnictwem słowiańskim w początkach wczesnego średniowiecza (na marginesie książki Z. Hilcerówny, Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI wie-ku)*, „Archeologia Polski” t. 14: 1969 z. 1, s. 218.

Tabela 1. Grodnia, pow. Sierpc, stan. 2. Zestawienie charakterystycznych fragmentów ceramiki

Nr obiektu	Grupa	Brzegi	Dna	Całe naczynia	Razem	Powierzchnia			Ornament				Domieszka				Przełom			
						%	chropowata	szorstka	wygładzana	fallsty	poziomy	fallsty + poziomy	odcinkowy, układ pionowy, skośny	drobna	średnia	gruba	b. gruba	1-warstwowy	2-warstwowy	3-warstwowy
12	I	4		4	50	3	1						4	3			2	2		
	II	1	3	4	50	2	1						1	2			1	2		
13	I	3	1	4	57	3	1	1					1	1	2		2	1	1	
	II	3		3	43		2	1						3					3	
24	I	1	2	3	100	1	1	1					1		2		1		2	
36	II		1	1	100		1						1						1	
39 b	I	11	6	17	51	12	5		1	1	1	1	2	3	11	1	1	8	8	
	II	15	2	1	18	49	4	14		1		1	2	8	7	1	2	6	10	
59	I	3		3	100		3							1	2				3	
	II																			
80	I	6	1	1	8	53	6	2		2	1			2	1	5		4	1	3
	II	7			7	47	1	6		1	1			3	4			1		6
100	I	3	1	4	60	3					1			4	3				1	3
	II	2		2	40		2							2						2
101	I	5	2	1	8	50	5	3		1	1	1		5	3		1	1	6	
	II	6	2		8	50	2	6				5		3	4	1				8
Ogółem	I	36	13	2	51	54	33	16	1	5	3	2	1	6	13	31	1	9	14	30
	II	34	8	1	43	46	9	32	1	2		6		6	22	10	1	3	7	32

obiektów z obu stanowisk 3 grup, odpowiadających zapewne różnym funkcjom przez nie pełnionym.

Grupę I stanowi 5 jam o wyraźnie rysującym się kształcie podłużnym bądź owalnym, wymiarach od 150 × 260 do 260 × 360 cm, zagłębionych w ziemię nieckowato na 30–60 cm (Grodnia, ob. 80, 100, 101; Cieślin, ob. 1, 5). Wypełniała je zwykle ziemia intensywnie zhumusowana i przewęglona ze śladami paleniska w postaci ciemniejszej plamy z nieregularnie rozrzuconymi płaskimi kamieniami. Od normy odchyła się obiekt 100, gdzie w intensywnie przewęglonym wypełnisku nie zaobserwowano wyraźnego paleniska, oraz obiekt 5 ze stan. Cieślin, wyróżniający się słabo zhumusowanym wypełniskiem. Podobne jamy znane są z szeregu stanowisk Mazowsza, Wielkopolski, Polski środkowej i Śląska, datowanych na starsze fazy wczesnego średniowiecza. Są to najprawdopodobniej pozostałości naziemnych chat ze ścianami o konstrukcji zrębowej, z zagłębioną, najintensywniej

użytkowaną częścią przypaleniskową. Ich istotne wymiary niewiele tylko przekraczały wymiary odkrywanych obiektów²⁰.

Grupa II obejmuje 4 jamy o nieregularnych, wydłużonych kształtach i różnych wymiarach: najmniejsza 100 × 130 cm, największa 180 × 270 cm, zagłębione nieckowato w ziemię na 15–30 cm (Grodnia, ob. 13, 24, 36, 59). Poza niewielką miąższością wspólną ich cechą jest słabo zhumusowane wypełnisko o szarej, szarobrązowej barwie oraz brak śladów palenisk w jakiegokolwiek postaci. W centrum obiektu 24 odkryto natomiast duże skupisko fragmentów ścianek i dna prażnicy. Wszystko to przemawiałoby za gospodarczym przeznaczeniem jam tej grupy, stanowiących być może pozostałość spichrzyków czy innych zabudowań o podobnym przeznaczeniu.

Tabela 2. Cieślin, pow. Sierpc, stan. 1. Zestawienie charakterystycznych fragmentów ceramiki

Nr obiektu	Grupa	Brzegi	Dna	Całe naczynia	Razem	%	Powierzchnia			Ornament				Domieszka				Przełom		
							chropowata	szorstka	wygladzana	falisty	poziomy	falisty + poziomy	odcinkowy, układ pionowy, skośny	drobna	średnia	gruba	b. gruba	1-warstwowy	2-warstwowy	3-warstwowy
1	I	13	2		15	39,4	6	9						5	3	7		6	4	5
	II	15	5	1	21	60,6	4	17		1	1	1	2	2	11	7	1	5	6	10
2	I	1	5		6	100	3	3							4	2				6
	II																			
3	I	2	1	1	4	50	3	1							1	3		1	1	2
	II	4			4	50		4						1	3			1		3
5	I	8	2		10	47	7	3		3	1	1	3	3	4				3	7
	II	9	2		11	53	3	8		1		4	7	1	3			1	5	5
6	I	1	1		2	28	2				1				2			1		1
	II	4	1		5	72	1	4			2	1	2	2	1				1	4
7	I	14	4		18	55	9	6	3	1		1	3	5	9	1	3	6	9	
	II	14	1		15	45	1	14		1	1	3		4	5	6		2	6	7
Ogółem	I	39	15	1	55	49	30	22	3	5		3	1	11	16	27	1	11	20	24
	II	46	9	1	56	51	9	47		2	3	6	7	10	22	17	1	9	18	29

Grupa III skupia 3 niewielkie obiekty o kształcie okrągłym bądź owalnym, zagłębione w ziemię od 40 do 95 cm (Grodnia, ob. 12, 39b; Cieślin, ob. 7). Różne w szczegółach kształty i wypełniska przemawiają za odrębną funkcją poszczegól-

²⁰ Szymański, *Szeligi pod Płockiem...*, s. 227–230; tenże, *Przyczynki...*, s. 220.

nych jam. Ob. 39b ze słabo zhumusowanym wypełniskiem, zawierającym minimalne ilości nieregularnie rozrzuconych drobnych węgli, fragmenty naczyń i prażnicy, a nad dnem gruby płat zbitej surowej gliny, stanowi — być może — pozostałość jamy do suszenia zboża, analogicznej do odkrytych w Kruszwicy, pow. Inowrocław²¹. Natomiast obiekt 7 ze stanowiska Cieślin — jama zagłębiona workowato w ziemię prawie na 1 m z intensywną warstwą spalenizny nad dnem, zawierająca poza fragmentami naczyń i prażnic oraz grudkami polepy również kości zwierzęce — prawdopodobnie był pierwotnie jamą paleniskową związaną z przetwórstwem spożywczym, podobną do znanych z osad w Biskupinie, pow. Żnin (na stan. 6)²². Trudno natomiast określić pierwotną funkcję okrągłej w planie, nieregularnie misowatej w przekroju jamy (Grodnia, ob. 12), zagłębionej na 40 cm w całość (od powierzchni humusu ok. 76 cm), pozbawionej bardziej charakterystycznego wypełniska. Niewątpliwym jedynie jest jej gospodarczy charakter. Nie można wykluczyć możliwości, że jest to pozostałość jamy zasobowej, podobnej do odkrytej w Kruszwicy na stanowisku datowanym na VII—VIII w.²³

Zasób uzyskanych źródeł dla rekonstrukcji zajęć mieszkańców obu osad jest nader skąpy. Rolnictwo potwierdza jedynie obecność szczątków prażnicy i domniemany dół do suszenia zboża. Nieliczne szczątki kostne dowodzą hodowli, w której dominującą rolę odgrywało duże bydło, co w sposób bardziej dobitny wynika z późniejszych pełniejszych serii z Grodni, z obiektów datowanych na X—XIII w. Analiza jedyne go noża (Cieślin, ob. 5) nie wykazała skomplikowanych zabiegów technologicznych, mogących świadczyć o wysokim kunszcie kowalskim. Był on wykonany z żelaza o powierzchni nawęglanej²⁴.

Lepszym wskaźnikiem osiągniętego poziomu sił wytwórczych są produkty garncarskie. Na obu osadach przeciętnie 50% naczyń jest wykonanych całkowicie ręcznie, pozostałe natomiast noszą ślady prawdopodobnego obtaczania na krawędziach. Na sposób ich uformowania wskazuje zachowanie się w kilku wypadkach w przelomach ścianek, na wys. 4 cm od dna, wypukłych krawędzi taśm. W grupie I przeważają naczynia wykonane z gliny z domieszką gruboziarnistego tłuczni granitowego, o powierzchni chropowatej, źle wygładzanej, często z nierównymi krawędziami. W grupie II natomiast przeważa surowiec z domieszką średnio- i drobnoziarnistego piasku, powierzchnie naczyń są szorstkie, często starannie wygładzone, kształty dobrze wymodelowane. Barwa wypału głównie brązowa do brązowoceglastej, szczególnie w II grupie, w przelomie zwykle szara. Dowodem wygładzania części naczyń drogą obtaczania są nie tylko ślady poziomych ciągów, schodzące na 4—5 cm poniżej krawędzi, oraz symetryczne kształty, ale przede wszystkim odciski osi koła garncarskiego, zwykle w formie okrągłych zagłębień o średnicy 2—3 cm, rzadziej okrągłych lub niekształtnych wypukłości. Sporadycznie wystąpiły zagłębienia w formie nieregularnego prostokąta bądź nieforemnego wypukłego waleczka (Cieślin, ob. 1, 7). W Grodni występują one na 5 dnach, co stanowi ok. 38% tych partii naczyń z zachowaną częścią środkową; dla Cieśli

²¹ W. Hensel, A. Broniewska, *Starodawna Kruszwica. Od czasów najdawniejszych do roku 1271*, Wrocław 1961, s. 45, 46.

²² W. Szafranski, *Wyniki badań archeologicznych w Biskupinie, pow. Żnin, na stanowisku 6*, [w:] Szafranski, *Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie*, s. 98, ryc. 119, 120.

²³ A. Broniewska, *Kruszwica w starożytności i we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Kruszwica. Zarys monograficzny*, Toruń 1965, s. 125, 126.

²⁴ J. Piaskowski, *Metaloznawcze badania przedmiotów żelaznych i żużla z Szeli i Cekanowa, pow. Płock, oraz z Cieśli, pow. Sierpc*, [w:] *Szymański, Szeli pod Płockiem...*, s. 390, ryc. 8: 32.

odpowiedni wskaźnik wynosi 50%. Produkt pracowni garncarskiej i wytwór przemysłu domowego stanowią mniej więcej w połowie mało wyspecjalizowane uniwersalne garnki, w połowie zaś różne odmiany szerokootworowych naczyń misowatych i mis. Uderza niemal całkowity brak naczyń większych rozmiarów, mogących służyć do przechowywania zapasów. Jak już wzmiankowano, ok. 20% naczyń było ornamentowanych zwykle powyżej największej wydętości brzuśca, wyjątkowo niżej. Ornament stanowiły najczęściej linie faliste w połączeniu z poziomymi, wykonane grzebieniem, niekiedy rylcem, lub same linie faliste; natomiast rzadko występowało stosowanie samodzielnych linii czy bruzd poziomych. Pośród materiałów z Cieślina na drugą pozycję po ornamentach falistym i poziomym wybijają się różne odmiany wiązek bruzd pionowych skomponowanych z liniami poziomymi, stanowiące natomiast na osadzie Grodni zupełnie marginesową pozycję.

Sumując, odkryte stanowiska stanowią najpewniej pozostałości niewielkich osiedli, których poszczególne obiekty były użytkowane krótko i mało intensywnie. Nie stwierdzono śladów uprawiania przez ich mieszkańców innych zajęć poza rolnictwem, hodowlą, garncarstwem, być może kowalstwem i grzebieniarstwem. Pod względem kulturowym reprezentują one zespoły o charakterze przejściowym między dalej na południowy wschód położonymi obszarami Mazowsza płockiego a pobliską ziemią chełmińską, Kujawami i Wielkopolską²⁵. Zasadniczy okres istnienia obu osad przypada orientacyjnie na VII—VIII w. Nie wykluczone jest zapoczątkowanie mało intensywnego zasiedlenia obszaru już w VI w. oraz przedłużenie się go, choć w skromnym wymiarze, poza wiek VIII. Intensywna eksploatacja osadnicza, rozpoczęta w XI w., stanowiła jednak całkowicie nowy, odrębny epizod.

WOJCIECH SZYMAŃSKI

SETTLEMENTS FROM THE BEGINNINGS OF THE EARLY MIDDLE AGES AT GRODNIA 2 AND CIEŚLIN 1 IN SIERPC DISTRICT

This is the full publication of features from the early phases of the Early Middle Ages, discovered during excavations carried out in 1961—62 and 1964 of a site of many culture (site 2) at Grodnia, and of a neighbouring site (no. 1) at Cieślina, both in Sierpc district (figs. 1—2). The first site has yielded 9 pits of various sizes, distributed over an area of about 1800 sq. m (fig. 3) along the edge of the Skrwa valley, and the second produced 6 pits which formed a concentration of about 1100 sq. m (fig. 18). The features were identified as remains of small overground houses with sunk-in hearth-pits (fig. 14a—c; 16a—d), accessory buildings mostly used for grain storing (fig. 8c,d; 10a,b; 13a,b) and pits used for various purposes such as fish-smoking (Cieślina feature 7) (fig. 22d—f) and grain drying (Grodnia feature 39b) (fig. 11a—c). Apart from this feature and vessels used for corn-roasting, the occupations of the inhabitants are testified by only a small number of animal bones with cattle dominating. Pottery which forms

²⁵ Zob. przyp. 9—12, 18. Również m. in. K. Jażdżewski, *Kujawskie przyyczynki do zagadnienia tubylczości Słowian na ziemiach polskich*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 16: 1939 (1948), tabl. XVI, XVII, XIX, XX; B. Zielonka, *Zabytki z osady wczesnośredniowiecznej w miejscowości Lubicz, pow. Toruń*, WA, t. 26: 1959, z. 3—4, tabl. LIX, LX; L. Gabałówna, A. Nowakowski, *Wczesnośredniowieczna osada na stanowisku 5 w Radziejowie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, nr 11, Łódź 1964, ryc. 15, tabl. I, V, VI.

the bulk of finds was in 50% made by hand (group I). Pottery of the second group was partly finished on the wheel which in several instances left variform impressions (Pl. I, II). Group I includes mostly pots made of clay with an admixture of coarse-grained granite, with rough slightly smoothed surface. Group II is dominated by pots made of clay with an admixture of fine-grained sand; the surface of the pots is carefully smoothed, the shape well modelled. The vessels are brown in colour and in group II frequently red-brown. Eight pottery types have been distinguished (fig. 25) ranging from the simple ovoid forms (type I) which account for 33.34% of the whole, to more sophisticated vase-like bowls (types VI, VII — 26.20%). About 20% of the vessels were decorated. The ornaments mostly used at Cieślin consisted of wavy and horizontal lines and also of bunches of vertical furrows combined with horizontal lines in a variety of patterns. On the ground of pottery, the culture revealed on both sites seems to occupy a mid-way position between that revealed at Szeligi near Płock and the culture shared by such Great Polish sites as Santok, Ujście and to a lesser extent Biskupin and Gniezno. The comparative analysis of a comb discovered in feature 80 at Grodnia 2 (fig. 14m) and of the pottery indicates that both sites were occupied mainly in the 7th—8th cent., though single potsherds suggesting sparse habitation can be dated to the 6th as well as to the 9th cent. The stratigraphy shows that at this section of time the particular features were used to a slight extent and for only a short period.